

**Rendőrtiszti Főiskola
Társadalomtudományi Tanszék**

A JAVÍTÓINTÉZET A BÖRTÖN ELŐSZOBÁJA?

Tudományos diákköri dolgozat

**Budapest
2010.**

Készítette:
Schnautigel Károly III/10.

Konzulens:
Dr. Tarján Gábor főiskolai docens

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés.....	4
1. A javítóintézetek helye a magyar jogrendszerben.....	6
2. Javítóintézetek Magyarországon	9
2.1. Aszódi Javítóintézet.....	9
2.2. Rákospalotai Leánynevelő Intézet.....	14
2.3. Budapesti Szőlő utcai Javítóintézet	19
2.4. Debreceni Javítóintézet	24
3. Két intézet, két út – Vajon ugyanoda vezetnek?.....	29
3.1. Interjú az aszódi intézet igazgatóhelyettesével.....	29
3.2. Interjú a rákospalotai intézet igazgatónőjével	36
4. Összegzés helyett: Hogyan tovább, javítóintézet?	42
Irodalomjegyzék	48

BEVEZETÉS

12 éve vagyok „bévés”, ebből tíz évet az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben dolgoztam. Úgy kezdtem, ahogyan mindenki: az első időszak a Biztonsági Osztályon telt. Szolgálatot láttam el az intézet külső őrzésében, majd az intézeten kívüli munkáltatásban, illetve a fogva tartottak intézetek közötti heti körszállításában vettem részt mint biztonsági felügyelő. Ezek a hónapok épp arra voltak elegendőek, hogy valamennyire megismerje az ember, hogy hová is került. A szó legszorosabb értelmében: hamar rájöttem, hogy az a világ, ahová magam is bezártam magam, teljesen más, mint amit addig ismertem, vagy legalábbis ismerni véltem. Mert az, ahogyan magamat a „szabad” világban elhelyeztem, bizony nagyon sokat változott a börtön „zárt” világának hatására. Meg kellett találni ebben is a helyemet, s talán nem túlzás azt mondani, hogy ez azt is jelentette, hogy újra magamra kellett találnom. Mégpedig egy másik, igencsak furcsa szerepben, amivel nekem korántsem könnyű azonosulni.

Ami ezt valamelyest megkönnyítette, hogy akkor még foglalkoztak az emberrel, azaz volt egy idősebb kolléga, egy biztonsági tiszt, aki segített, amikor kellett, egyáltalán: ránézett a fiatal, kezdő kollégákra. S bennem bizonyára láthatott valamit, mert csupán hat hónap telt el, amikor körletre helyezésemet javasolta. (Ehhez azt kell tudni, hogy szabály szerint ez minimum egyéves munkaviszony után szokott bekövetkezni...) Újabb fél évig ún. mozgó felügyelő, majd körletfelügyelő lettem, s ott hat évet dolgoztam. Amikor aztán adódott egy újabb lehetőség, szívesen fogadtam el a konyhavezetői beosztást. Itt fogva tartottakat kellett munkáltatni, de mégis más volt, hiszen egy zárt helyen, szinte állandó emberekkel személyes kapcsolatban lehetett és kellett lenni. Ráadásul egy igen felelősségteljes munkában. A csúcs időszakban közel egy éven keresztül 900 főre főztünk!

Bévésként az első perctől az volt a feladat, hogy az ember elfogadtassa magát a fogva tartottakkal. Minden azon múlik, hogy ez sikerül-e. A nagy kérdés minden újonc számára az, hogy ezt hogyan éri el. Magam – beszédes, kedélyes, nyitott és egyenes ember lévén –, soha nem hittem az erőszak erejében, s ösztönösen is valahogy éreztem, hogy ezzel ebben a zord világban sem boldogulok. Másban kellett keresnem a megoldást, s talán furcsán hangzik, de az esetek döntő többségében meg is találtam. Nyilván közhelyszerű, ha ezt a megoldó kulcsot egyetlen szóban foglalom össze: az *emberségben*. Mégsem közhely, mert saját tapasztalatom megannyiszor meggyőzött arról, hogy ez működik. A konyhavezetői tevékenység aztán igazi gyakorlóterepet nyitott: ebben a teljesen egymásra utalt helyzetben fogva tartott és felügyelő csak akkor tudja jól teljesíteni nap mint nap a nehéz feladatot, ha együttműködnek. S ennek az együttműködésnek soha nem az erő, vagy akárcsak annak fitogtatása, nem a formálisan a kezemben lévő hatalommal való kérkedés volt a záloga, hanem az előbb már kiemelt emberség. A bizalom, a másokra való odafigyelés, a hitelesség, az empátia, a következetesség. Ezeknek egy olyan kényesen kikevert elegye, amellyel sokszor meg lehet oldani a még oly nehéz helyzeteket is.

2008 őszén aztán új korszak kezdődött: megkezdtem főiskolai tanulmányaimat. A legkülönbözőbb tapasztalatokkal érkező tanuló társak és a szakma konzervatívabb és modernebb nézeteit képviselő és átadni igyekvő oktatók sokszor egymásnak feszülő vitájában próbáltam és kellett is magamat újra definiálni. Lassan egészen egyértelművé válik az általam választott „filozófia”, amely a fenti bevezető után talán nem meglepő módon ugyanarra az alapra épül, sőt, egyre masszívabb. Immár harmadik éve kapom egyre-másra azokat az impulzusokat, amelyek ebben az építkezésben erősítenek.

Vannak köztük olyanok, amelyek csak közvetve tették szinte szükségszerűvé egy olyan témájú dolgozat megírását, amelyben az embersége a főszerep. A Holocaust Múzeumban átélt megrázó „élmény”, a brüsszeli uniós központba tett látogatás (ahol valóban

Európában éreztem magam) vagy kommunikáció órán az Ütközések¹ című film megnézése és a róla való beszélgetés mind hozzájárultak ahhoz, hogy az emberekről, köztük a nehéz emberekről, és a nehéz emberekkel végzett munkámról is egyre sokrétűbben kezdjek gondolkodni.

Vannak, amelyek pedig nagyon közvetlenül motiválták a közelebbi témaválasztást: 2010 tavaszán osztálytársaimmal az aszódi javítóintézetet látogattuk meg, ahol volt alkalmunk beszélgetni nevelőkkel és neveltekkel. Azok a benyomások, amelyeket ott szereztem – no meg az etika házi feladat – egy rövid kis dolgozat megírására készítettek, amely nemcsak az etika osztályzatomat alapozta meg, hanem Tarján tanár úr támogató érdeklődését is. Ehhez végső érzelmi töltésként jött még egy csodálatosan megható és meggyőző film, a Kóristák², s egyértelmű lett, hogy a javítóintézetéről szeretnék írni.

Hogy a cím ilyen érdekesen alakult, annak az az oka, hogy mégiscsak bévés vagyok, s szükségképpen onnan nézem a javítóintézetek helyét, szerepét, tevékenységük eredményességét. A kérdőjel pedig egyértelműen arra utal, hogy korántsem magától értetődő az a sokak által vallott sztereotípiá, hogy a javítóintézetből egyenes út vezet a börtönbe. A dolgozattal azokat az utakat szeretném bemutatni, amelyek nehezebbek és kanyargósabbak, de az egyének számára mégis járhatóbbak, s a társadalom számára is hasznosabbak.

A dolgozatot a szükséges jogi háttér áttekintésével kezdem (1. fejezet), majd a négy magyarországi javítóintézetet ismertetem röviden (2. fejezet). A 3. fejezetben két kiválasztott intézet részletesebb bemutatása található, ami a dolgozat gerincét alkotja. Az aszódi és a rákospalotai intézetben személyes látogatást is tettem, s a két intézet igazgatójával interjút készítettem. Ezek emlékezetből felidézett, szerkesztett szövegét adom közre, a két szakember jóváhagyásával. A dolgozat végén összegzem és lezárom gondolataimat, ám azt nem ígérhetem, hogy megnyugtatóan megválaszolom azt a kérdést, hogy vajon milyen jövőjük lehet a javítóintézeteknek Magyarországon...

¹ Paul Haggis: Ütközések. Amerikai film. 2006. A film a 2006-os év legjobb filmje és legjobb eredeti forgatókönyve kategóriákban Oscar-díjat kapott. http://www.port.hu/pls/pe/person.person?i_pers_id=14806

² Jean Dreville: Kóristák. Francia film. 2004.

1. A JAVÍTÓINTÉZETEK HELYE A MAGYAR JOGRENDszerben

A javítóintézeti nevelés olyan büntetőjogi intézkedés, amelyet azoknál a 14 és 19 év közötti fiataloknál bünelkövetőknél rendelnek el, akiknek eredményes nevelése érdekében – a személyi körülményeikre és az általuk elkövetett bűncselekményre való tekintettel – intézeti nevelés szükséges. A javítóintézeti nevelés tartama egytől három évig terjedhet. A javítóintézeti nevelésnek kettős funkciója van a magyar jogrendszerben. Egyrészt mint büntetőjogi intézmény egyfajta joghátrány, melyet a bűncselekmény elkövetője szenved el. Másrészt nevelő hatásának kiemelkedő szerepe miatt egyfajta visszaterelő mechanizmus is, hiszen fő célja a társadalmi együttélés készségének sikeres kialakítása. Javítóintézeti nevelés azoknál a fiataloknál elkövetőknél rendelhető el, akiknél elegendő az intézkedés alkalmazása, a bűncselekmény tárgyi súlya nem teszi szükségessé büntetés kiszabását, viszont mégsem maradhatnak abban a környezetben, ahol eddig éltek, mivel a további nevelés feltételei ott nem biztosítottak.³

A magyar jogi szabályozásban először „az 1843-as Börtönügyi tv. javaslat tesz említést a fiatalokokról. Előkészületei során felmerült a nyugat-európai javító iskolák gondolata, ezek azonban mégsem kerültek bele a javaslatba.”⁴ Ami az első igazán nagy áttörést hozta a fiatalokokra vonatkozó rendelkezések terén, az a Csemegi kódex⁵ volt 1878-ban. „Megjelenése előtt a fiatalokokra mind a büntetőjogi felelősség, a büntetési rendszer, mind pedig a büntetés-végrehajtás tekintetében általában a felnőttekre érvényes szabályok vonatkoztak. A kódex sem kezelte a fiatalokot külön kategóriaként, csupán a beszámítást kizáró vagy enyhítő okok egyikének tekintette. (...) Az ilyen kiskorúval szemben javítóintézeti nevelés volt elrendelhető”, amivel viszont az volt a probléma, „hogy nem nagyon léteztek javítóintézetek ebben az időszakban Magyarországon, ugyanis az első erre a célra létrehozott intézet 1884-ben jelent meg Aszódon.”⁶

Ami a Csemegi kódex, illetve az aszódi intézet megnyitása óta eltelt csaknem 120 évet illeti, bizony sok változás történt ez idő alatt. E dolgozat kereteit messze meghaladja ennek részletes, de még csak vázlatos ismertetése is. Ezért itt arra a kimerítően alapos (jog)történeti áttekintésre utalok, amelyet Kapa-Czenczer Orsolya doktori disszertációjában lehet olvasni.⁷

Ma Magyarországon a javítóintézetekbe rendelés feltételeit, az ott folyó nevelés szabályait, az intézetek működését alapvetően az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról 105. § (2) bekezdése, valamint a 30/1997. (X. 11.) NM Rendelet a javítóintézetek rendtartásáról 2. § (2) bek. határozza meg.

Lényeges változást hozott a jogi szabályozásban a Btk. 1995. évi módosítása, amelyet e helyen mindenképpen ki kell emelni. Ennek az ezt a területet érintő legnagyobb vívmánya az volt, hogy a fiatalok előzetes szabadságvesztésének végrehajtását a javítóintézetek kompetenciájába utalta: „116. § (1) bek. Az előzetes letartóztatást büntetés-végrehajtási intézetben a tárgyalás előkészítése során hozott határozatig az ügyész, ezt követően a bíróság rendelkezése alapján és annak megfelelően kell végrehajtani. Ha a bíróság úgy rendelkezik, a fiatalok előzetes letartóztatását javítóintézetben kell végrehajtani.” Az akkori törvénymódosítás előkészítése során jelentős szerep jutott a

³ Vö.: Kapa-Czenczer Orsolya: *Fiatalok részcivilizációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt*. Doktori értekezés. Budapest, 2008., 246. o.

⁴ Lásd: Lőrincz József: *A fiatalok büntetés-végrehajtása*. Duna-Mix Kiadó, Vác, 1998, 10. old. Idézi Kapa-Czenczer Orsolya: *Fiatalok részcivilizációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt*. Doktori értekezés. Budapest, 2008., 226. o.

⁵ 1878. évi V. törvénycikk, az ún. Csemegi kódex

⁶ Kapa-Czenczer Orsolya: *Fiatalok részcivilizációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt*. Doktori értekezés. Budapest, 2008., 226. o.

⁷ I. m.: 226-243. o.; Lásd továbbá a mo.-i javítóintézetek jelenkori bemutatását: ugyanott 243-251. o.

fiatalkorúak nevelésével foglalkozó pedagógus szakma képviselőinek. Sok alapszabályt érintő gondolatuk került be a jogszabályokba, a javítóintézeteket érintve pl. a javítóintézetek rendtartásáról szóló 30/1997. (X. 11.) NM rendelet is az ő elképzeléseiket tartalmazza. Vö.: „105. § (2) A javítóintézet az oktatásért felelős miniszter felügyelete és közvetlen irányítása alatt álló nevelőintézet. Az intézet rendtartását az oktatásért felelős miniszter a büntetés-végrehajtásért felelős miniszterrel egyetértésben állapítja meg.”⁸

„A javítóintézeti nevelés feladata a fiatalok nevelése, oktatása és szakmai képzése a célból, hogy helyes irányba fejlődjenek, és a társadalom hasznos tagjává váljanak. A javítóintézeti nevelés során a fiatalok jogosult életkori szükségleteinek megfelelő ellátásra, gondozásra, egészségügyi és mentálhigiénés ellátásra, intézeti jogainak és kötelezettségeinek megismerésére, hozzátartozóival való levelezésre, látogatók fogadására, vallási és lelkiismereti meggyőződésének szabad megválasztására és annak gyakorlására, oktatásban/képzésben való részvételre, érdeklődésének megfelelő szabadidős tevékenységre. A jogai mellett kötelezettségei is vannak, így a fiatalok kötelesek a számukra kijelölt csoportban nevelkedni, az általános iskolai tanulmányait a tanköteles koron túl is folytatni, az eredményes nevelése érdekében az intézet dolgozóival együttműködni, valamint az intézet rendjét megtartani. Az intézet teljes ellátást biztosít a fiatalok számára, és ellátja gondozását, nevelését, felügyeletét, továbbá oktatását, képzését, munkafoglalkoztatását, valamint az ügyeivel kapcsolatos adminisztrációs feladatokat.

A fiataloknak javítóintézetbe való elhelyezése kapcsán a fő hangsúly egyértelműen a reszocializáción kell, hogy legyen. A rendelet szerint az intézetben folyó nevelés céljait a SzMSz határozza meg. Ide tartozik a fiatalok társadalmi beilleszkedésének elősegítése, ennek érdekében beilleszkedési zavarainak enyhítése, pszichés állapotának rendezése, iskolázottságának, szakmai képzettségének fejlesztése, az alapvető erkölcsi normák elfogadtatása, az egészséges életmódra való felkészítés. A nevelés során kiemelten kell foglalkozni az alkohol és a kábítószer veszélyeivel, valamint a szexuális élet problémáival. A nevelő egyéni nevelési tervet készít a fiatalok számára, ahol figyelembe kell vennie a befogadásakor készített szakértői vizsgálatok megállapításait, családi kapcsolatairól beszerzett tájékoztatást, az intézetbe kerülése előtt készített pedagógiai, pszichológiai véleményeket, valamint a befogadást követően tapasztalt viselkedését és az egyéni beszélgetések során szerzett információkat. (...) ha a fiataloknak egyéni pszichológiai gondozásra is szüksége van, akkor a pszichológus egyéni gondozási tervet készít. A rendelet szellemében az intézetben olyan kompenzáló és korrigáló nevelést kell a fiatalok számára biztosítani, amely egyidejűleg törekszik a fiatalok megelőző életútja hiányainak pótlására és a fiatalok bűnelkövetésének hátterében rejlő hibás viszonyulási rendszer kijavítására.

A javítóintézeti nevelés középpontjában az egyéni fejlesztés és a csoportos foglalkozás áll. Az egyéni fejlesztési tervek objektív alapját a nevelési követelmények adják. Ahhoz, hogy az általánosan megfogalmazott elvárások alapján egyénre szabott tervet lehessen készíteni, elengedhetetlen a növendék megismerése. A csoportos foglalkozások színtere a javítóintézeti csoport. A csoportok befogadóképessége általában maximum 12 fő, ez megegyezik azzal a törekvéssel, hogy a gyermekvédelmi intézményekben a hagyományos, nagy intézeti csoportformát a kisebb csoport, az egyénre irányuló fejlesztés váltsa fel. A sok szempontból sérült fiatalok alacsony toleranciátűrő képességének is vélhetőleg ez a forma felel meg. Továbbá az intézetek a nevelés fontos eszközének tekintik a jutalmazást (...).

⁸ A hatályos törvényszövegek olvashatók itt: az előzetesről: <http://jab.complex.hu/hjegy.php?docid=97900011.TVR;> illetve a rendtartásról: http://www.jogtar.mtaki.hu/jogszabalyok/Roma_Jogtar_Pdf/Romakat_erinto_NMrendeletek/30.1997._X.11._NMrendelet_a_javitointezetek_rendtartasarol.pdf

Természetesen mindazok a jogok, amelyek a többi fiatalkorút is megilletik, az előzetes letartóztatásban lévő javítóintézetben elhelyezett fiatalkorút csak megfelelő ruházat híján kell ruházattal ellátni, zsebpénzben nem részesül, intézeten kívüli oktatásban, munkafoglalkoztatásban nem vehet részt, kimenő, eltávozás, szabadnap, betegszabadság nem engedélyezhető stb. (Lásd: A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. Törvény)⁹

⁹ Kapa-Czenczer Orsolya: Fiatalkorúak reszocializációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt. Doktori értekezés. Budapest, 2008., 244-245. o.

2. JAVÍTÓINTÉZETEK MAGYARORSZÁGON

Az alábbi fejezetben röviden bemutatom a ma is működő magyarországi javítóintézetek történetét. Jelenleg négy intézet látja el az 1. fejezetben részletezett feladatokat: az aszódi, a budapesti, a debreceni fiúintézetek, valamint a rákospalotai leányintézet.

Az aszódi és a rákospalotai intézeteknek itt főleg a történetét futom át, a jelenlegi tevékenységük bemutatása nagyobb részt a róluk szóló önálló fejezetekbe kerül. Mivel a budapesti és a debreceni intézetek vezetőivel nem került sor személyes beszélgetésre, ezért azok tevékenységét ebben a fejezetben részletesebben ismertetem.

2.1. ASZÓDI JAVÍTÓINTÉZET¹⁰

Az intézet hivatalos neve: Szociális és Munkaügyi Minisztérium Aszódi Javítóintézete. Az alapítás éve 1884. Az igazgató 1989 óta Szarka Attila.

2.1.1. Az intézet története

Hazánkban az 1878. évi V. törvénycikk rendelkezett a javítóintézetek létrehozásáról. A fiatalok büntetésére kellett találni valamilyen megoldást. A fejlettebb nyugati országok mintáját tervezték átvenni az intézetek rendszerének kialakításakor, ám ezt az igazságügyi kormány elvetette. A magyarok „hevülékeny természete” miatt sem a különben kitűnő svájci, sem az olasz, sem pedig a francia rendszert nem tartották célszerűnek. Svájcban a neveltek teljesen nyílt területen éltek, s az igen laza felügyelet ellenére is alig fordult elő szökés vagy nagyobb visszaélés. Az olasz és a francia példákat pedig a katonai fegyellemmel kormányzott hadapródi iskolai jellegük miatt vetették el. A német mintát a szerzetes jellege miatt nem akarták átvenni, ott a nevelők nőtlenek maradtak, s kizárólag csak a hivatásuknak szentelték életüket. A legcélszerűbbnek az mutatkozott, hogy az intézetet be kell keríteni, s a falakon belül a polgári életviszonyoknak megfelelő családi nevelést kell meghonosítani. Ez persze közel sem ér fel a családi étellel, de mégis jobb, mint a hideg katonai szigor.

Ilyen előzmények után 1884-ben felállították az első javítóintézetet Aszódon, majd a következőket Kolozsváron (1886), Rákospalotán lányok befogadására (1890), Székesfehérváron (1895) és Kassán (1905).

Dr. Pauler Tivadar igazságügyi miniszter 1882-ben 62 000 koronáért vásárolta meg Aszód város mellett a már romba dőlt cukorgyár 35 hektáros telkét, a vasút közvetlen szomszédságában. Az építkezésre a minisztérium a váci Királyi Országos Fegyintézetből 50 jó magaviseletű fegyencet és 3 felügyelőt rendelt ki. 1884. március 3-án kezdték meg a munkát Wagner János budapesti építőmester vezetésével, és 1884 júliusában elkészült a főépület. Augusztus 14-én már beköltözhetett az első növendékcsoporthoz. Az intézet 1905 végére 20 kisebb-nagyobb épületből állt, amely közül 4 egyemeletes, a többi pedig földszintes volt. 7 épületben laktak az intézeti alkalmazottak, a többi helyiséget pedig az intézet céljára használták fel. Az intézetben 12 magánzárka, 6 munkaterem, 6 hálóterem, 3 tanterem, 3 kórterem és 1 hatalmas játszótér volt.

A javítóintézet az Igazságügyi Minisztérium által meghatározott működési rendszert valósította meg. A növendékeket családokba osztották be, melyek élén a családfők álltak. A családfő feladata volt a vezetésére bízott család összetartása, a kölcsönös szeretet kialakítása, a tanítás és tanulás ellenőrzése. Ennek megvalósítása érdekében szükséges lett

¹⁰ Ez az alfejezet az aszódi intézet honlapján található források alapján készült. Lásd: http://www.aszod-afi.hu/kezd_hun.html

volna, hogy a családfők mindig a növendékek mellett legyenek, de ez nem valósult meg. A családfők általában elemi, részben pedig polgári iskolai képesítésű tanítók voltak. Melléjük munkavezetőket osztottak be. Az alapszabály értelmében egy családban legfeljebb 20 növendék lehetett. A növendékek életkora meghatározott volt. E szerint az intézetben 12-20 éves korúakat neveltek.

A növendékek elhelyezése először minden osztályozás nélkül történt, két év múlva azonban már magaviselet szerint osztották be a családokat. A 20 fős keretet az intézetben 1880 végére a befogadást kérők sokasága miatt már nem tudták tartani. Így a családok létszáma körülbelül 30 főre emelkedett. A családok beosztásánál később további módosítást vezettek be, s a magatartás mellett figyelembe vették az életkort is. Az életkor előrehaladtával és a magatartás változása miatt a növendékek mindig más családokba kerültek, új családfőknek tartoztak engedelmességgel. A jobb nevelési eredmény eléréséhez úgy kellett kialakítani a családokat, hogy a nevelési tevékenység az előzőeknél sikeresebben valósuljon meg. Ennek érdekében svájci példára úgynevezett vegyes családi rendszert alakítottak ki. A növendékeket életkoruk és erkölcsi állapotuk szerint vegyes családokba osztották be, az újoncokat pedig oda küldték, ahol üres hely volt. A jó erkölcsi magaviselet, a szorgalom, a rend és a tisztaságszeretet jelzésére minden családban 3 fokozatú erkölcsi kitüntetést vezettek be, amely kitüntetések kedvezményekkel jártak. Az elsőfokú erkölcsi kitüntetés piros, a második piros-fehér, a harmadik pedig piros-fehérvörös posztócsíkkal jelölt jelvény volt, amit a növendékek a kabátjuk gallérján viseltek.

1893-ban az Igazságügyi Minisztérium utasítására az intézet visszatért a kor és erkölcsi állapot szerinti csoportosításra. Közben azonban felismerték, hogy ez a családi szervezet nevelési szempontból hátráltató. Ugyanis, amint korban előrehaladtak, erkölcsi állapotuk javult vagy romlott, mindig új családfőköz kerültek. Így napról napra összekeveredtek, és az egyes családfők nevelési eredményét úgyszólván teljesen megsemmisítették.

2.1.2. Az intézet jelene

Ezt az alfejezetet két személyes közléssel kezdem. Az egyik: A dolgozat írása közben megnéztem azt a portréfilmet, amelyet 2008-ban a Budapesti Rendőr-főkapitányság Bünmegelőzési Osztályának kollégái készítettek Két út címmel. Ebben két aszódi javítóintézeti fiataalt mutattak be. A másik: 2010 tavaszán osztálytársaimmal az aszódi javítóintézetben szakmai látogatást tettünk, melynek során nemcsak az igazgatóhelyettes kalauzolásával néztük meg az épületet, hanem arra is lehetőségünk volt, hogy a növendékekkel elbeszélgessünk. Nemcsak azért érdekes e két tény, mert aszódi vonatkozásúak, vagy mert személyesek, hanem mert szeretnék velük hangsúlyozni valamit. Azt, hogy mennyire fontosnak tartom azt a nézőpontot is megismerni, amelyikből az intézeti neveltek nézik saját életüket. Mindkét személyes élményemből kiderül ugyanis, hogy egészen más az egyik, illetve a másik fél álláspontja. Ez persze természetes, mégsem érdekel mindenkit. Engem nem egyszerűen csak megfogott, hanem segített abban, hogy a javítóintézetek tevékenységének hatékonyságáról, eredményességéről árnyaltabb képet kapjak. Az alábbiakban először a személyes látogatás emlékeit, majd az intézet honlapját hívom segítségül az intézet jelenének rövid bemutatásához.

A látogatás alkalmával az intézet két igazgatóhelyettesével is találkoztunk, akik elmondták, hogy az intézet maximális befogadóképessége 240 fő. A jelenlegi létszámról konkrét adat nem hangzott el, de valószínűleg szinte teljes a kihasználtság. Azt is el kell mondani, hogy a bent lévő fiatalok 85%-a roma származású. Ezt hivatalos közlésből tudhatjuk, az egyik kísérőnk mondta el. A nevelők elmondása és véleménye, illetve a tények azt támasztják alá, hogy a bent lévő fiataloknak mintegy 80%-a a későbbiekben,

már nagykorúként, börtönviselt lesz. Ebből úgy tűnik, hogy nagyon kis hányaduknál érik el a kitűzött nevelési célt.

Bemehettünk az intézet úgynevezett fegyelmező részlegére, ahol átmeneti időre elkülönítetten helyezték el az intézet fegyelmét, biztonságát sértő cselekményeket elkövetőket. Gondolok itt például a verekedőkre, fajtalanokodókra, illetve azokra, akik az intézetet engedély nélkül elhagyták. A látogatás idején 24 fő volt a „zárkán”, ebből mi egy csoporttársammal 12 fővel beszélgethettünk. Egy ún. kerekasztal-beszélgetést kell elképzelni, amely úgy kezdődött, hogy az egyik igazgatóhelyettes bekísért és bemutatott minket a fiúknak, majd magunkra hagyott. Elmondtuk nekik, miért jöttünk: hogy beszélgetve velük minél többet tudhassunk meg róluk. Érdekel minket, milyennek látják az itteni életet, hogy érzik itt magukat, és miért kerültek ide. A viselkedésük barátságosnak, befogadónak volt mondható. A köztük lévő hierarchia számomra igen hamar kirajzolódott. Természetesen volt köztük egy irányító, vezér típus, aki igen számító, mondhatni sunyi volt, adta az okosat és a szépet, s azt mondta, nem kell bűnözni, mostantól ő is jó útra tér. Pontosan lehetett rajta érezni, hogy azt mondja, amit szerinte elvárunk tőle, játszva a jófiút, meg akart felelni nekünk. A legalacsonyabb termetű fiú volt a legagresszívebb. Ő azt mondta, hogy továbbra is bűnözni fog, lesz, ami lesz, biztosan nem fog dolgozni. Arról is határozott elképzelése volt, miből fog élni (prostituáltak futtatásából). (Érdekességképpen megemlítem azt is, hogy ez a legény néhány nappal a látogatásunk előtt egy üvegablakba szándékosan belevágott az öklével, ami így össze-vissza volt vagdosva. Ezzel természetesen ő maga dicsekedett el nekünk, s láthatóan büszke volt rá.) Különösen érdekesnek tartottam azt a fiút, akinek a homlokára az „ÉSZ” felirat, a nyakára az „F-1”, az alkarjára pedig egy számára is értelmetlen halandzsza szöveg volt rátetoválva. Kérdésemre, hogy miért varratta ezt magára, azt mondta, hogy nem tudja, a többiek mondták neki Tökölön... A többiek csak néha-néha szólaltak meg, főleg akkor, ha kérdeztük őket, s akkor is csak szűkszavúan. Általánosan elmondható, hogy ezek a fiúk nem túl okosak, az iskolai végzettségüket tekintve maximum 6-8 osztályuk van. A sor végén állnak azok, akik még írni-olvasni se tudnak. Ez a megoszlás ilyen közegben sajnos átlagosnak mondható.

Az általuk elkövetett bűncselekményeket tekintve általában mindegyikük rabolt vagy lopott, amiért 2-3 évet kaptak. Sokuknak akár több folyamatban lévő ügye is van. Ez azt mutatja, hogy számukra a bünelkövetés nemcsak egy botlás, kisiklás, a véletlen műve, hanem már kialakult vagy kialakulófélben lévő életvitel. Nagy részük azt mondta ugyan, hogy próbál megjavulni, és nagykorúként nem szívesen kerülne börtönbe, de nem tudják, mi lesz velük „kint”, hogy el tudnak-e helyezkedni, lesz-e munkahelyük. Nagy valószínűséggel sajnos nem. De ez nemcsak az ő számlájukra írható. Erről a dolgot további fejezeteiben még lesz szó.

Az intézetben egyértelműen az volt a benyomásom, hogy a nevelés célját szem előtt tartva, vagyis megértően, türelmesen, de következetesen, az emberi méltóságot tiszteletben tartva bánnak a fiatalokkal. Hiszen így látnak jó példát, és nagyobb esélyük van arra, hogy a nevelők által tanúsított személyes példamutató magatartást ők is követendőnek tartsák, majd elsajátítsák. Valószínűleg sokan közülünk azt gondolják, hogy az ilyen nehezen kezelhető gyerekekkel csak keményen és vasszigorral lehet eredményeket elérni. De szerintem ez nem fedi a valóságot. Én azoknak a nézetét osztom, akik inkább a nevelés humánusabb, emberbarát módszereiben látják a megoldást. Mert gondoljunk csak bele abba, hogy ha a fiatal minden oldalról csak az erőszakot, az agressziót látja és kapja, akár a családjában, akár az oktatók, akár a barátai részéről nyilvánuljon is meg, vajon milyen viselkedési mintákat tart majd követendőnek? Nagy valószínűséggel azt, amelyet folyamatosan tapasztal. Azért van igen nagy jelentősége annak, hogy miként foglalkozunk

velük, mert így elérhető, hogy legalább az arra fogékonyabb személyiségűek tudnak némileg profitálni az itt megtapasztaltakból.

De nézzük az intézet honlapját, mi derül ki onnan az intézetben zajló hétköznapiokról. „A javítóintézet jogi és pedagógiai szerkezetét mindenkor a neveltek és nevelők közötti együttműködés minősége formálta, ez a kölcsönhatás napjainkban is alapvető jelentőségű. Az együttműködést ebben a zárt és egymásrautaltságon alapuló rendszerben kétségkívül egyfajta kényszer jellemzi, amely a javítóintézet lényegéből fakad, az ellentmondásból az intézmény nevelő és büntető funkciója között. A szinte folyamatos és többségében jobbító célzatú változások ellenére a kétarcúság napjaink gyakorlatát is meghatározza. E Janus-arcú jogintézmény számtalan büntetőjogi karaktert tartalmaz, ugyanakkor a fiatalok egyéni nevelésének biztosítására terápiás jellegű, pedagógiai-pszichológiai eszközöket is működtet, valamint szociális munkát is végez.

Pedagógiai, szakmai célunk, hogy a gondozásunkra bízott növendékek számára biztosítsuk az optimális motivációs szintet, a személyiségelv alapján egyéni, reális pedagógiai programmal valósítsuk meg a személyiségfejlesztést. Ennek érdekében alakítottuk ki differenciált pedagógiai struktúránkat, növendékeink társadalmi reintegrációjának segítésére. A rendszer elemei: az *otthoncsoportok*, melyek a „*Pedagógiai Program*” alapján megfogalmazott egyedi munkatervek szerint (szocializációs szintekre épülő programok) működnek, a *pszichopedagógiai csoport*, ahol a peremhelyzetre került, markánsabb karaktertorzulást mutató alkohol- vagy drogfüggő fiatalok terápiás gondozása valósul meg, a *zárt csoport*: a súlyos magatartászavart mutató, agresszív, az intézet általános rendjét többször megsértő növendékek korrekciós nevelését elősegítő elhelyezése. *Gyógypedagógiai részlegünk* az enyhe fokban értelmi fogyatékos fiúk reszocializációját valósítja meg.

A pedagógiai struktúra valamennyi színtere átjárható minden irányban, kivéve a *befogadó csoportot*, ahol egy hónap időtartam alatt ismerkednek meg neveltjeink jogaikkal, kötelességükkel, oktatási-képzési lehetőségeikkel, a szokásrenddel.

Személyiségvizsgáló csoportunk megfigyelései, vizsgálatai alapján irányítja a növendékeket a számukra legkedvezőbbnek ítélt közösségbe, a nevelői attitűdök figyelembevételével a hatékony személyiségfejlesztés érdekében.

1992-től működtetjük *Utógondozás Alapítványunkat* és *Gondozó Házunkat* azon volt intézeti neveltek részére, akik társadalmi beilleszkedését az intézményi nevelés megszűnése után is szükségesnek látjuk segíteni.”¹¹

Az intézet hivatalos pedagógiai programja az ún. *Sárga falak program*¹², amely közel 30 oldalon részletesen kifejti a nevelési alapelveket. Ezt itt nem részletezem, mert a program lényege benne lesz az igazgatóhelyettessel készült beszélgetést tartalmazó fejezetben.

Aszódon a növendékek szerkesztésében jelenik meg a *Ricsaj* című online diákújság, melynek ajánló szövege a címlapon olvasható: „RICS AJ-unk az intézetben már évtizedek óta – kezdetben „Atom” néven – szerkesztett diákújság online változata. Szeretnénk betekintést nyújtani egy sokak által félre-, vagy csak hallomásból ismert intézet növendékeinek életébe, mindennapjaiba, gondjaiba, örömeibe. Honlapunk oldalain keresztül betekinthetsz mindennapi életünkbe, ünnepeinkbe, megismerheted gondolkodásunkat, elképzeléseinket, céljainkat. Mosolyoghatsz az olykor suta, humoros történeteinken. Velünk együtt játszatsz, kalandozhatsz a művészetek, tudományok világában. Kellemes időtöltést kívánunk!”¹³ Érdekessége a honlapnak az üzenőfal, amelyen az intézeti neveltek, akár intézetek között is, üzenhetnek egymásnak, vagy

¹¹ http://www.aszod-afi.hu/kezd_hun.html

¹² <http://www.aszod-afi.hu/pdf/sargafalak.pdf>

¹³ http://www.aszod-afi.hu/rionl/kezd_hun.html

családtagjaiknak, barátaiknak kintre, illetve ők az intézetben lévőknek. Egy példát idézek, az üzenet 2010. szeptember 30-án kelt (a neveket természetesen megváltoztattam, az eredeti helyesírást viszont meghagytam): „Szia drága Lali, nagyon szeretünk sok erőt kitartást nagyon hiányzol vasárnap megyünk puszil az egész család és Évike aki elolvassa adja át az üzenetet Nagy Lalinak a befogadó csoportba üdv a többi fiunak és a nevelőknek puszil nővéred Judit”¹⁴

¹⁴ http://www.aszod-afi.hu/rionl/kezd_hun.html

2.2. RÁKOSPALOTAI LEÁNYNEVELŐ INTÉZET¹⁵

Az intézet hivatalos neve: Szociális és Munkaügyi Minisztérium Rákospalotai Leánynevelő Intézete. Az alapítás éve 1890. Az igazgató 1995 óta B. Aczél Anna.

2.2.1. Az intézet története

Sok külföldi tapasztalat állt a magyar igazságügyi vezetés rendelkezésére, amikor elhatározták a javítóintézetek létrehozását. A kormány elképzelései szerint fontos, hogy az intézetek zárt, bekerített területen legyenek; nevelési jellegüket a polgári életviszonyokat tükröző, családi modell adja; a bűncselekmény miatt elítélt fiatalok mellett a züllésnek indult gyerekek befogadására is lehetőséget biztosítsanak. A fenti alapfeltételeket elsősorban az állami javítóintézetek szervezésére dolgozták ki, ám a viszonylag nagy számú magán javítóintézet is ebben a szellemben működött. Ez utóbbiak az államtól függetlenek voltak, de az Igazságügyi Minisztériumhoz szoros szálak fűzték: például növendékek felvétele is a minisztérium engedélyéhez volt kötve. Számuk a századfordulón megközelítően 20 volt. Többségük fiúk nevelésére specializálódott, mivel a bűnelkövetők nem szerinti megoszlásában akkor is a fiúk felé billent a mérleg. A lányok javítónevelésére létrehozott magánintézmények egyházi kézben voltak. A század elejétől a század közepéig évente 2-4 leányotthonban foglalkoztak speciális neveléssel. Például 1916-ban: Kassai Szent Zita Leánynevelő, Ecséri Szeretetház, Makói Erzsébet Szeretetház, szikszói Bethánia Szeretetház, 1940-ben: Jó Pásztor Ház Leánynevelő Otthon (Szőlő u. 60.), Lord Weardale Leánynevelő Intézet (IX. Ecséri út). Nevük ellenére ezekben valóban bűncselekményt elkövető vagy züllött lányok nevelkedtek.

Rákospalotán 1890-től kezdte meg működését a javítóintézet. Vannak források, amelyek az alapítás évét 1889-re teszik. 1889 a felállítás éve (telekvásárlás, szervezési előmunkálatok), ám a tényleges nevelőtevékenység 1890. március 9-én kezdődött el.

A korabeli igazságügy előljárásság azon az alapon választott települést, ott pedig javítónevelésre alkalmas helyszínt, hogy a környezet önmagában is nevelő hatású legyen. Az alapítástól 1899-ig az intézet nem a mai helyén működött, hanem ettől délnyugatra.

A komplexumot eredetileg 25 növendék számára tervezték, de 30, sőt annál több növendék befogadására is alkalmassá vált. Az egység a család volt, melyet a családfő irányított. A növendékek élete három területen zajlott: háztartási és kézimunkával, állattartással; tanulással, valamint erkölcsnemesítéssel töltötték napjaikat.

1899-ben az igazságügyi kormány eladta a tíz évig használt telket, helyette az intézet mostani helyén ötholdas birtokot vásárolt. A nagy kiterjedésű intézmény hozzávetőlegesen 200 növendék elhelyezésére volt alkalmas, de a neveltek száma időnként ennél jóval több volt. A megmaradt dokumentumok szerint a telítettségi csúcsev 1924 volt, amikor egy államtitkári jelentés 348 növendékről szól. A kiugró létszám feltehetőleg az I. világháború utóhatásaival magyarázható: szegénység, hadiárvaság stb. Ebben az időben az ún. házi tanács működött. A mindenkori vezetőkből összetevődő testület örködött az intézet életét szigorúan megszabó rendben, amelyeket az alapszabályzatban rögzített egyértelmű normatívák adtak. Elnöke az igazgató, tagjai a családfők, családfő-segédék, szaktanárok, lelkészek, orvos és gondnok voltak. Havonta egyszer tartottak gyűlést, amelyen megbeszélték az aktuális határozatokat, nevelési kérdéseket, a tisztek előterjesztéseit, a minisztériumi rendeleteket stb. A növendékek sorsa felől is ez a testület döntött a befogadástól a kihelyezésig, sőt esetenként azon túl is.

¹⁵ Ez az alfejezet a rákospalotai intézet honlapján található források alapján készült. Lásd: http://leanynevelo.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=46

A nevelés alapegysége a család volt, amely már nevében is hordozta funkcióját: olyan közösséget jelentett, melyben, mint polgári családokban, az összetartásnak, toleranciának kellett uralkodnia. A mikroközösségek életét precízen kidolgozott napi-heti ritmus szervezte meg, ami növendékek számára napjában legfeljebb 2x1 óra szabad (nem irányított) tevékenységet tett lehetővé. A családtagok napja imával kezdődött fél 6, 6 órakor és imával fejeződött be 21 órakor. Közben pedig dolgoztak, tanultak és erkölcsfejlesztő gyakorlatokon vettek részt. A családok összetételének szempontjai időszakonként változtak. Kezdetben életkor és erkölcsi állapot szerint kerültek különböző csoportokba a növendékek. Később, kísérletképpen, iskolázottsági alapon szerveztek kisközösségeket. Megpróbálkoztak olyan módszerrel is, hogy néhány hét megfigyelő családban eltöltött idő után, érdemei szerint került valaki elit, közepes vagy gyenge csoportba. A legtovább élő és folyton visszatérő családképzési rendszer a munkafajta szerinti volt. A különböző családok tagjai jóformán csak istentiszteleten találkoztak egymással.

A családok száma az átköltözéstől 1945-ig hat-nyolc között mozgott, és húsz-negyven közti taglétszámmal dolgoztak. Élükön okleveles családfők vagy családfő-segéddek álltak, akik a csoport egészéért és növendékeikért egyenként is maximálisan felelősek voltak. Szinte szülőként éltek együtt a családdal, éjszaka is a lányok hálószobájához épített fülkében aludtak. Heti 1 szabadnapjuk volt, évi 2-4 hét szabadságuk. Megszervezték csoportjuk életét, rendezték külső kapcsolataikat, s bizonyos határig fegyelmi jogkört is gyakoroltak: jutalmaztak és büntettek. Dicséretet adtak a család előtt, de dorgáltak is, engedélyezhették vagy megtilthatták a levélírást, látogatást. Megengedhették, azonban meg is tagadhatták növendékek társasjátékokon való részvételét. A büntetések sorában a testi fenytés tételesen nem szerepelt az alapszabályzatban, de a kortól nem volt idegen nevelési eszköz a verés. A családfőkre hárult az iskolai tanítás is. Rendszeresen ellenőrizték továbbá növendékek szorgalmi és előmeneteli könyvét, hogy a más felügyelete alatt eltöltött tevékenységükről is tájékozódjanak.

A családok és vezetőik munkáját a félévenkénti nagy értékelések minősítették, amelyek során a legjobb magaviseletű, legszorgalmasabban tanuló, legkiemelkedőbb munkateljesítményt nyújtó gyerekek kitüntetést kaptak. Ezeket időnként a ruhán viselt jelzetek (posztócsíkok, jelvények) is demonstrálták.

A javítóintézetekben ma is működő két oktatási formát: az általános és szakképzést az 1900-as évek első évtizedeiben alapozták meg. Rákospalotán az első fél évszázadban a munkaoktatás kettős irányú volt: háztartási és házkörűli (kertgondozás, állattartás) munkák megtanulása; iparszerű (kézi és gépi) foglalkoztatás. Minden növendék számára kötelező volt az összes háztartási munka elsajátítása. A nehezebb munkákat (súrolás, meszelés) erősebb növendékek végezték, a gyengék segédkeztek. A növendékkonyhán egyhetes váltásokban idősebb, főzni tudó és fiatal, e tevékenységben járatlan párosok dolgoztak. A háziállatok tartása s különösen a kertművelés végig a legfontosabb, jövedelmező ágazatok voltak. Az intézeti kertészet a '30-as években kertgazdasággá, egyholdnyi konyhakertté és gyümölcsössé fejlődött.

Gyakori volt a növendékek intézet általi „bérbeadása” egy-egy alkalomra. Néhány nevelt végleges elhelyezése is megoldódhatott.

A növendékek egészségügyi, ruházati ellátása, ételmezése és munkajuttalmazása a kor viszonylatában megfelelő volt. A higiénés lehetőségek a kor színvonalán álltak. A lányok egyenruhában jártak, mely az egyszerűség és az olcsóság jegyében saját kezűleg készült. Ételmezésük a történelmi krízishelyzeteket leszámítva fokozatosan javult, lényeges változást ebben a kertészet hozott.

A nevelést a nagykorúság (20 év) elérése automatikusan megszüntette. A növendékek kihelyezésének előkészítését a családfő és a felekezeti lelkész kezdte meg. Részletes

javaslatukat a házi tanács elé terjesztették, mely az igazgatóval egyetértve hozta meg határozatát. A végrehajtás hatáskörét az igazságügy-miniszter gyakorolta. Kiemelkedő szerepe volt a Patronage-Egyletnek, amely átmeneti szállást is biztosított a rászorulóknak.

A korabeli hatóság a nevelés hatékonyságát a kihelyezett lányok életvitelével mérte. A statisztikák általában jó eredményeket, 60-70%-os rendes életvitelt tükröztek. A tényleges helyzet azonban nem tűnt ilyen megnyugtatónak. Egy 1912-es jelentés a kihelyezett fiatalok nagyfokú prostitúciójáról számolt be.

Az 1890-ben alapított intézet folyamatos működése 1945. január 10. és 15. között szűnt meg. Ekkor ugyanis egy szovjet egészségügyi-katonai egység foglalta el. Ez az állapot 1947 májusáig tartott, mikor is az egység átköltözött Pestújhelyre, egy ma is funkcionáló kórházba, az intézetet pedig újra az Igazságügyi Minisztérium vette át. Egy 1947. május 16-ai keltezésű igazságügyi minisztériumi határozat már a javítónevelés újraszervezésével foglalkozik. 1947 végére összeállt a testület, s az intézet 1948 januárjától újra működni kezdett.

Az 1948 és 1965 közötti kezdeti 40 fős induló létszám kb. fél év múlva már 100 körülire emelkedett, majd közel egy év múlva ennek duplájára. A nevelőmunka egészséges fejlődési menetét azonban tönkretette a politikában végbement fordulat, a Rákosi nevével jelzett éra kezdetét vette az intézetben is. A nevelőintézet életében 1949-től indultak el azok a változások, melyek rövidesen gyökeres fordulatot hoztak. A pártállami módszerek térnyerése fokozatos volt. Lassan, de biztosan sikerült kisöpörniük a fél évszázad alatt felhalmozódott értékeket a javítónevelésből is, helyette mind a növendékek, mind a felnőttek számára nehezen feldolgozható, tudathasadásos állapotot adva cserébe. Az ideológiai átképzés 1949. január 7-től indult. Az MDP aktivistái heti 2 órában világnézeti oktatást tartottak nevelőknek és nevelteknek. A nevelőszemélyzet is elbizonytalanodott a változások miatt. Az 1949. április 30-án munkába lépő még eskütételi jegyzőkönyvet írt alá, melyben a mindenható Istenre esküszik, a júniusi munkakezdő fogadalmi jegyzőkönyve már a becsületszóra apellál. Az igazgatóné címe még vezető-úrnő, de a régi rang szerinti megszólítás ellen is megindították a hadjáratot. A bizonytalanság megszüntetése, az egyértelműség, valamint a „demokratikus” szemlélet kialakítása érdekében politikai szemináriumok nyíltak felnőtteknek, növendékeknek egyaránt. A személyzet megbízhatóságát az átképzés mellett személycserékkel is növelték. Vezetőváltás is történt. Az esztendő végétől már működtek a káderlapok: alkalmazáskor a politikai megbízhatóság, a rendszerellenesség kizárása fontosabb lett a szaktudásnál. A nevelők és neveltek politikai megbízhatóságát nemcsak kívülről ellenőrizték, hanem kezdetét vette a belső ellenség állandó keresése. Ez nevelőmunkára alkalmatlan, félelemmel teli légkört hozott létre. Öntudatos felnőttek és gyerekek jelentették fel egymást és kevésbé öntudatos társaikat. Ezek a szemléleti és gyakorlati torzulások akkor tetőződtek, amikor az '50-es évek elején életbe lépett a növendékek önkormányzata.

A hibákat még ezek után is lehetett fokozni. Felső szinten sorozatban születtek a nevelés szempontjait mellőző döntések. A következő évben, 1952-ben megjelentek a fiúk a leányintézetben. Az iparosítási láz is elérte az intézményt, az MTH az igazságügytől átvette az irányítást. Ez volt az ún. MTH-korszak (1952-1957). A főhatósági változást a kor szelleme diktálta. Az MTH (Munkaerőtartalékok Hivatala) 1950-ben alakult meg. Az ország szocialista iparosításában az volt a fő feladata, hogy megfelelő számú szakmunkás képzéséről gondoskodjon, és irányítsa az ország munkaerő-gazdálkodását. Az MTH beiskolázási programja nem kerülte el a gyermekvédő intézményeket sem. Megszületett a gyártípusú intézetek terve, amelyekben a nevelés a szakmai és politikai képzés összhangjára épült. Ilyen előzmények után 1952-től kezdett el a rákospalotai leánynevelő az MTH zárt, 25 sz. Iparitanuló Intézeteként működni. A javító lányok nagyobb része továbbra is a hagyományos, női munka-foglalkoztatásban vett részt, kisebb

hányada választotta csak a vasas-képzést. Az országszerte kötelező MTH egyenruhát viselték lányok-fiúk egyaránt, mely uniformis az osztálykülönbségek elmosását, a közös eszmét – termelés, jólét, egészség – valamint a közös célt – a szocializmus felépítése – jelképezte.

A koedukáció nem bizonyult hosszú életűnek. 1954-ben a fiúkat vállalatokhoz szórták szét, legtöbbjüket a „Standard”-hez, a leánynevelő pedig visszaszerveződött azzá, ami eredetileg volt. A főhatóság és a név azonban még 3 évig változatlan maradt. Az előző évekhez képest a politikum kezdett másodlagossá válni a nevelőmunkában. A szovjet mintájú, táborszerű jellegzetességekből a versenyek maradtak meg, a reggelenkénti zászlófelvonás, s az ideológiai alapon álló, de már közel sem olyan agresszív növendékönkormányzat. A viszonylag higgadt belső légkörnek köszönhető, hogy az 1956-os forradalom napjai az intézeten belül szélsőséges indulatok nélkül múltak el. 1957-től 1965-ig a MüM 25. sz. Iparitanuló Intézeteként működött az intézet.

2.2.2. Az intézet jelene

Ahogy az előző pontban láthattuk, az eltelt 110 év során sok minden változott az intézetben, az irányító szervezetek, a pedagógiai módszerek, a társadalom elvárásai, a bekerülő fiatalok személyiség állapota stb. A Rákospalotai Javítóintézet a bíróság által javítóintézeti nevelésre utalt, illetve előzetes letartóztatásba helyezett fiatalok intézeti ellátása céljából létrehozott, a gyermekvédelmi rendszer részét képező intézmény.

A 80-as évektől a nevelést pedagógiai és pszichológiai módszerek alkalmazásával kívánták megoldani. Ennek fontos lépése volt a lányok számára is jól követhető úgynevezett fokozatos, differenciált nevelési rendszer bevezetése, amely a növendékek jogait és kötelezettségeit az elért nevelési fokozathoz kötötte. 1987-ben létrejött az önálló belső iskola, ahol speciális oktatási módszerek segítségével folyik a lemaradt növendékek felzárkóztatása, valamint a továbbtanulni szándékozók felkészítése.

Az intézeti élet három fő része az iskola, a munka és a szabadidő. A tanműhelyben, a parkban és a kertészetben folyó oktatás jó alapja lehet a későbbi munkavállalásnak. A délutáni életet színessé teszi a sportolás, a hagyományos cigány mesterségekre alapuló szakkörök és klubok, valamint a háziasszonyi teendők elsajátítása és gyakorlása. A hétköznapi életet az ünnepekre való készülés töri meg, az ünneplés módja szintén minta a későbbi életre.

A 90-es évek elejétől a hagyományos javító-nevelés a szociális gondoskodás irányába mozdult el, aminek része a családdal való kapcsolattartás, a kikerülés előkészítése és az intenzív utógondozás. A cél nem kiszakítani a fiatalokat a társadalomból, hanem segíteni nekik a valós életben megtalálni a helyüket. 1997-től lehetőség nyílt arra, hogy a 14-19 év közötti bűnelkövető fiatalok az előzetes letartóztatásukat is javítóintézeti nevelés keretei között töltsék. Ez pedagógiai szempontból nagyon fontos változás volt, hiszen a várakozással töltött időt most már tanulással, programokon való részvétellel, inergazdag környezetben töltik a fiatalok. A változásokkal új feladatok vállalása vált lehetővé, és szükségessé:

Az *Anyag-gyermek otthonban* a rászoruló (növendék) anyák helyzetük rendeződéséig kisgyermekükkel együtt kaphatnak elhelyezést. Szakképzett gondozónők, szociális munkás és pszichológus segíti őket. Az *Utógondozó csoport* olyan hajléktalan, többnyire intézeti nevelésből, állami gondoskodásból kikerült fiatalok számára jött létre, akiknek a helyzete kilátástalan.

A *Speciális Gyermekotthon* a gyermekvédelmi szakellátás keretében otthont nyújtó ellátást biztosít a 10. életévüket beöltött átmeneti vagy tartós nevelt leányok számára. 2007 áprilisa óta speciális szükséglettel, a gyermekvédelmi gondoskodásból is kerülhetnek az

intézetbe leányok. Speciális nevelési szükségletüket az indokolja, hogy olyan társadalmi helyzetből, szubkultúrából érkeztek, amely jelentősen megnehezíti felnőtté válásukat, zsenge koruk ellenére (10 év) gyakran droghasználók, súlyos pszichés problémákkal és magatartási zavarokkal küszködnek.

A pedagógiai munka fontos része, hogy a ház ne csak használható, hanem szép is legyen. (A kifejezetten rendezett környezet egyébként valamennyi intézetre jellemző!) Az intézet zárt funkciója, falakkal körülvettsége ellenére így nyitott tud lenni, és az itt élők számára nem feltétlenül csak a világtól való elzártságot jelenti.

Az intézet nevelési egységeinek a 6. és a 7. sz. épület biztosít helyet a csoportok létszámától függően. A 6. sz. épület felújítása a '80-as években fejeződött be, a 7. sz. épületé 1997-ben, illetve a speciális részleg kialakítása 2006-ban történt. A két épületben található csoportok kialakítása már a korszerű nevelési elveknek megfelelően történt, és így alkalmas a rendtartásban előírt családi jellegű csoportlétszám (max. 12 fő) fogadására.

Érdekes „benézni” az épületekbe. A 7. sz. épület csoportjaihoz tartozó helyiségek: fürdőszoba két zuhanyzótalpával és két vécével, a nappali mellett külön WC található, kézmosóval; mosóhelyiség, automata mosógéppel; öt hálószoba (a hálószobák berendezése két ágyból, két zárható szekrényből, két íróasztalból, két székből, két fali polcból, két olvasólámpából és egy szőnyegből áll), a hálószobákat a növendékek szabadon dekorálhatják, a helyiségek állagmegővésének figyelembevételével; nappali, amely tanulószobaként és étkezőként is funkcionál (felszerelése közé tartozik: étkezőasztal székekkel, ülőgarnitúra kisasztallal, színes TV, rádiós magnó, számítógép, társasjátékok, szobanövények, szőnyeg). A közös lakótereket a csoportok maguk díszítik. Az egyik hálószoba, amely a nappaliból nyílik, a létszámtól függően foglalkoztató szobának is használható. Az amerikai konyha szintén a nappalihoz kapcsolódik (berendezése: villanytűzhely, mosogató, hűtő, konyhaszekrények, edények, konyhai felszerelések). Nevelői szoba, melyhez WC és kézmosó tartozik.

A 6. sz. épület csoportjaihoz tartozó helyiségek: A földszinten 4 hálószoba (a hálószobák berendezése a földszintiekhez hasonló), a hálószobákat a növendékek szabadon dekorálhatják, a helyiségek állagmegővésének figyelembevételével. Nappali, amely tanulószobaként és étkezőként is funkcionál (felszerelése közé tartozik: étkezőasztal székekkel, ülőgarnitúra kisasztallal, színes TV, rádiós magnó, számítógép, társasjátékok, szobanövények, szőnyeg). A közös lakótereket a csoportok maguk díszítik. Hagyományos konyha (berendezése: villanytűzhely, mosogató, hűtő, konyhaszekrények, edények, konyhai felszerelések). Nevelői szoba, melyhez WC és kézmosó is tartozik.

Szintén a földszinten, az épület másik szárnyában a speciális szükségletű növendékek délelőtti oktatása zajlik, itt iskola van kialakítva számukra, mely egy nagy közös tanulócsoporthoz befogadására alkalmas helyiségből, illetve négy kisebb, egyéni foglalkozásra teret adó helyiségből, tantermekből áll. A csoporthoz vizesblokk, valamint elkülönített nevelői szoba is található, vécével, kézmosóval. Külön konyhahelyiség is található a tízórai szünet elköltésére.

Az emeleten szintén az előzőekhez hasonlóan 4-4 hálószoba van (a hálószobák mind 2 személy részére lettek kialakítva), valamint vizesblokk automata mosógéppel, közös csoporthelyiség nappali foglalkozásokra tévével, videóval, számítógéppel. Nevelői szoba vécével, kézmosóval. Különálló konyha ebédlővel, de étkező asztal a nappali közös helyiségben is található.

2.3. BUDAPESTI SZŐLŐ UTCAI JAVÍTÓINTÉZET¹⁶

Az intézet hivatalos neve: Szociális és Munkaügyi Minisztérium Budapesti Javítóintézete. Az alapítás éve 1891. Az igazgató 1990 óta Karanedev Ivánné.

2.3.1. Az intézet története

1891-ben özvegy San Marco hercegnő, született gróf nagyszentmiklósi Nákó Anna Mileva megalapította a Jó Pásztor Házat. A Jó Pásztor Ház fenntartója kezdetben az alapító Nákó Anna volt, tehát az államtól függetlenül működött, de az Igazságügyi Minisztériumhoz szoros szálak fűzték, majd 1948. december 4-én államosították. 1950. május 16-án a rendet feloszlatták, de a leányokkal a ház 1950. III. 3-i IM rendelettel Átmeneti Leánynevelő Intézetként működött tovább. 1951. december 9-től a XII. kerületi Völgy u. 6. alól költöztek a fiúk a Szőlő u. 60.-ba, immár Budapesti Átmeneti Fiúnevelő Intézet elnevezéssel.

Innentől kezdve az intézet helyileg marad, de története csupa névváltozás: 1948-tól 1953-ig az IM Budapesti Leánynevelő Intézeteként, majd később, 1953. július 1-jétől 1957. december 31-ig Budapesti Átmeneti Nevelőintézet elnevezéssel. 1951-től 1965. január 1-jéig a gyűjtő-előzetes funkciót is ellátta az intézet. 1953-tól 1958-ig a Budapesti Fővárosi Tanács VB. III. kerülete a felettes szerv. 1958. január 1-jétől 1974-ig a Művelődésügyi Minisztérium 1. sz. Nevelőintézete néven szerepel, majd 1974-től 1981-ig az Oktatási Minisztérium 1. sz. Fiúnevelő Intézete. Az 1951-től tartó koedukáltóság 1975. december 9-én szűnik meg. 1981-1988 között a Művelődési Minisztérium 1. sz. Fiúnevelő Intézete lesz. 1988. április 1. és 1990. augusztus 31. között a Szociális és Egészségügyi Minisztérium 1. sz. Fiúnevelő Intézete. 1990. szeptember 1-től 1992-ig a Népjóléti Minisztérium 1. sz. Fiúnevelő Intézete. 1992-től 1999. július 31-ig a Szociális és Családügyi Minisztérium 1. sz. Fiúnevelő Intézete. 1999. július 31-től a Szociális és Családügyi Minisztérium Budapesti Javítóintézete.

Az új profilhoz a következő út vezetett: A javítóintézetek igazgatói, élükön Ferenczi Györggyel, hosszú évek óta lobbiztak az intézményeikbe kerülő fiataljaik érdekében. Több éves tapasztalat mutatta, hogy az intézetekbe előzetes letartóztatásból érkezettek testi és lelki sérüléseket szenvednek. Az ott megélt élmények egy életre nyomot hagynak személyiségfejlődésükben. Az előzetes letartóztatást 1996. május 1-jéig csak rendőrségi fogdán vagy büntetés-végrehajtási intézetben lehetett végrehajtani. Az igazságügyi, a belügyi és a népjóléti miniszter előterjesztése alapján született meg az a jogszabálymódosítás – az 1995. évi XLI. sz. törvény 13. §-a –, amely az előzetes letartóztatás intézményrendszerét a javítóintézeti végrehajthatósággal bővítette. Ez alapján az akkor még Népjóléti Minisztérium, ma Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium Budapesti Javítóintézete tiszta profilú intézményként fogad előzetes letartóztatásba helyezett fiatalok fiúkat. A javítóintézet szabályai szerint működő intézet egyedülálló Európában. Az új szakfeladat ellátásához több mint 100 milliós beruházásra került sor. A megújult, korszerűvé vált, biztonsági rendszerrel felszerelt épület is hozzájárult a tartalmi munka magas színvonalú végzéséhez. A cél az volt, hogy a börtönökből, az ottani passzivitásból, a felnőtt korú bűnelkövetők közül, mint súlyos pszichés, nem egyszer fizikális károsodást okozó környezetből fejlesztő körülmények közé helyeződjenek a fiatalok. Ezzel esélyt kapnak a személyiségproblémájuk szakszerű korrekciójához, megóvva őket a kriminalizálódás további veszélyeitől.

¹⁶ Ez az alfejezet a budapesti intézet honlapján található források alapján készült. Lásd: http://www.bpjavito.hu/hun/kezd_hun.html

2.3.2. Az intézet jelene

A Budapesti Javítóintézet alaptevékenysége az Alapító Okirat szerint a bíróságok által előzetes letartóztatásba helyezett fiatalok (14-19 éves) fiúk fogadása, őrzése, nevelése, személyiségfejlesztése. A férőhelyek száma 100. Az intézet általában 85-95 fős létszámmal működik. Az intézet feladata a letartóztatottak őrzése, személyiségük fejlesztése (kiemelt figyelemmel az individuális szükségletekre), a kriminalizálódástól való megóvás.

Az intézet működését a büntetés-végrehajtás vonatkozó törvényei és a Rendtartás szabályozzák.

Az intézetben a pszichológiai és a pedagógiai munka szorosan ötvöződik, mentálhigiénés rendszerben működik, ezzel is segítve a fiatalok személyiségének fejlődését, személyiségük korrekcióját, valamint a társadalmi beilleszkedést. Az intézetben folyó pedagógiai munka három területen érvényesül: iskola, nevelőotthon, valamint munkafoglalkoztatás.

Az *iskolai tanítás* a 0.-tól a 12. osztályig a délelőtti órákban zajlik. Tanfolyami képzések az alábbi területeken zajlanak: kisállat-gondozó; szőnyegszövő; festő; alapfokú palántanevelő. Az iskolai és a nevelőotthoni pedagógiai programok 0-3-6-9-12 hónapos, koncentrikus körönként bővülő tematika alapján készültek, mivel bizonytalan a növendékek itt tartózkodásának ideje. A gyakorlásnak és az ismétlésnek is helye van a tematikában. Az iskolai és a nevelőotthoni foglalkozások tanóra jellegű keretben, órarendbe építve működnek.

Az iskolában folyó oktatás célja a tanulók ismereteinek bővítése, magasabb iskolai végzettség megszerzése, munkaerő-piaci esélyeik növelése, a sikeres reszocializáció elősegítése, tanulás iránti motivációjuk kialakítása, hatékony tanulási technikák megismertetése. Az intézetbe bekerült növendékek nagy részére jellemzőek az alábbiak: Gyakran egy, esetenként több éves kihagyás után kerülnek iskolapadba. Tudásuk lényegesen eltér a bizonyítványukban dokumentált évfolyam minimum követelményeitől. Iskolai kudarcok sorozatát élték át, és ezáltal a tanulás iránti motiváltságuk alacsony. Sorozatos évfolyam-ismétlők, rendszertelen iskolába járók. Iskolai előmenetelük pozitív irányba történő változtatása, magasabb iskolai végzettség megszerzése nem szerepel céljaik között. Szinte egész iskolai karrierjüket túlkorosként élték meg. Egyre nagyobb számban vannak jelen a speciális módszerekkel oktató-nevelő iskolák volt tanulói, magántanulói. Az alapműveletek (írás, olvasás, számolás) sokuknak gondot okoz. Kommunikációs képességeik hiányosak.

Az intézet speciális helyzete meghatározza az oktatás körülményeit, szervezésének módját, hiszen a növendékek az év bármely napján érkezhetnek és távozhatnak; bekerülésük és távozásuk nem igazodik a hagyományos szorgalmi időszakhoz, a kinti iskolák szeptembertől szeptemberig tartó tanévéhez. A fentiek következtében az oktatás folyamatos, nincs tanítási szünet, az iskolába történő bekerülés, illetve kikerülés ideje előre meghatározhatatlan.

A tanítási-tanulási folyamat irányításának alapeleme a motiváció. Fontos a tanulók számára a felfedezés örömeinek megteremtése. A pedagógusok mindig szem előtt tartják, hogy a tanulói tevékenységeken alapuló módszerek a legeredményesebbek legyenek. A tanítási-tanulási folyamat tervezésekor figyelembe kell venni, hogy – bár az ismeretszerzés ma már nem kizárólag az iskolában történik – a célokat csak a tanítási órák maximális kihasználtságával, a differenciált munkaformák alkalmazásával lehet elérni. A hagyományos módszerek között prioritást kap a szemléltetés, a beszélgetés, a tanulók aktív bevonása az iskolai munkába.

Az oktatás hagyományos iskolai keretek között folyik. A tanulók évfolyamonként osztályokba járnak. A tananyagot témánként oktatják. Egy-egy téma feldolgozását ellenőrzés, értékelés, javítás követi. Ha a tanuló minimum szinten megfelelt a követelményeknek, továbbhaladhat az anyagban. Az újonnan beiskolázott növendékekkel természetesen előről kell kezdeni a témák feldolgozását, hogy a továbbhaladáshoz szükséges ismeretek birtokába jussanak.

Az oktatás fenti formáját az egyéni felzárkóztatást biztosító egyéni korrekció egészíti ki. Bizonyos esetekben kiscsoportos oktatási formában kerül sor a hiányok pótlására, nagy hangsúlyt fektetve a tanulás módszertanára.

Egyéni oktatási terv készül minden növendékről, mely a bekerüléskor elvégzett pedagógiai, pszichológiai vizsgálatok eredményeire épít. A tervben közösen meghatározzák a továbbhaladás ütemét, a szükséges korrekciót, majd ezt a növendékekkel is átbeszélik.

A *nevelőotthoni foglalkozások* a délutáni órákban történnek. Speciális tematikus csoportjai: heti értékelés; ismeretterjesztés; nevelési óra; bibliatörténet; a cigányság története; családpedagógia + jog; játék mint készségfejlesztés; kreativitás fejlesztése; sport; konfliktuskezelés fejlesztése; kommunikációs készségfejlesztés; versenyprogramok; pedagógus-növendék nagycsoport; drogrevenziós csoport; szociálpedagógiai nagycsoport.

Mindenképpen kiemelést érdemel az *Ágacska nevű szociálpedagógiai csoport*. A rendelkezésre álló egy órát közös éneklés, zenélés foglalja keretbe, de közben is énekel, zenél a csoport – hiszen a dal fellazít, jókedvre derít, lezár egy-egy témát. A csoport a jelkép kiosztásával indul, mely egy kis levél. Ennek átvételekor a tagok sorába lép az először részt vevő. Minden alkalommal az új tagok kedvéért közösen elmesélik az Ágacska történetét. „Az intézet egy vastag fatörzs, melynek gyökerei mélyen benyúlnak a földbe, szívják a tápanyagot, hogy a »mi« fánk mindig erősebb és nagyobb lehessen. Vastag ágak nőnek rajta, annyi, ahány csoportja van az intézetnek. Ezek az ágakon új és új kis levelek hajtanak ki, hiszen mindig van új résztvevője az Ágacsának. A kis levél varázserővel bír, mert eszébe juttatja minden tagunknak, hogy bármikor visszajöhet, segítséget, támogatást kérhet.”¹⁷ Kimondatik, hogy ez a varázserő a szeretet.

Felköszöntik az elmúlt héten születés-, ill. névnapjukat ünneplő növendékeket (a felnőttek és a gyerekek kívánságára névnapjukon a nevelőket is). Az ajándék két szelet csokoládé, ami ebben a közegben nagyon fontos, azonban a legfontosabb az ajándék díszcsomagolása. A szimbólumok körét az ún. szimpátia kutya átadása zárja le. A kutya egy plüss kabalajáték, akit Szimpinek hívnak. Szimpit Ágacsától Ágacskaig mindig más birtokolhatja, de a tulajdonjogot ki kell érdemelni. Ez a jog megtiszteltetés, mely feladatokkal jár – a kutyára vigyázni kell, etetni, itatni, gondozni, de elsősorban szeretni. A speciális intézeti keretben különleges jog, hogy az átmeneti tulajdonos bárhová megy, viheti magával (rejtett szándék a gondoskodás fontossága, az egymásra utaltság, a bizalom és a szeretet hangsúlyozása, gyakorlása). A kutya hétről hétre gazdát cserél, a feltétel, hogy az aktuális tulajdonos kiválaszt valakit, aki lehet növendék vagy felnőtt. Lényeg, hogy olyan legyen, aki az adott időszakban számára valami kedveset, emlékeztetést, szimpatikusot tett, mondott. A tulajdonjog átruházását mindig indokolni kell. Mindenki hozzászólását, szereplését hangos tetszésnyilvánítással jutalmazza a csoport. A tematikus fázisban döntő a történet, a mese megfelelő megválasztása. A történetek egyetemes emberi értékeket közvetítenek, s jelentős nevelőerőt hordoznak. Fontos kellék ebben a fázisban a játék. A játékos elemek olyan magatartás- és viselkedésmódok kipróbálását teszik lehetővé, amelyek a korosztályi sajátosságoknak megfelelnek.

¹⁷ http://www.bpjavitó.hu/hun/ped_program.html

Az Ágacska egyik fő jellegzetessége, hogy a tagok – legyen az felnőtt vagy növendék – egyenlő jogokkal, kötelezettségekkel rendelkeznek. A csoport szabályai mindenkire egyaránt vonatkoznak, egy-egy sikeres produkciót, hozzászólást játékban való ügyes részvételt tapssal jutalmaz a csoport, esetenként hangos bekiabálással, fütttyel. Egy totálisan zárt, tekintélyi elven, pontos előírások szerint működő intézményben ez az a csoport, ahol szabadon lehet véleményt nyilvánítani. Mindenki számára megengedett, hogy hibázzon, ne értsen valamit, ügyetlenkedjen a játék során, és senki tekintélye nem csorbul, ha „jutalmul” a tagok kinevetik, maliciózus megjegyzéseket tesznek, huncutul összekacsintanak. Erősítik a fiúkban, hogy a felnőttek sem tökéletesek, hibázhatnak, ők sem értenek meg mindig elsőre mindent, de a kudarcot el kell tudni viselni, és mindig van lehetőség a korrigálásra.

Az Ágacska évek óta bizonyítja létjogosultságát, az elemzések során nyilvánvalóvá vált, hogy egy rendkívül széles spektrumú eszközt, módszert sikerült a saját képükre formálni. A „mi-tudat” optimális feltételeit teremti meg, nem sértve ezzel a pedagógiai elveket. Az Ágacska-játékok nagyban segítik a növendékek csoportbeli beilleszkedését, az intézet egészéhez, elvárásaihoz, követelményrendszeréhez történő alkalmazkodását, a növendékek egymás iránti és a felnőttek felé történő elfogadását. Lehetőséget nyújt a pozícióharcok feltérképezéséhez, ugyanakkor alkalmat ad a belső hierarchia átrendezéséhez is. Módot ad egymás jobb megismerésére, az emberi kapcsolatok erősítésére, egymás elismerésére.

A „mi-tudat” nem csak az intézet egészére, hanem a formális nevelőotthoni csoportok, a csoporttudat kialakításában, erősítésében is szerepet kap. A csoportok műsorai, az egymás közti versenyek erősítik a csoportidentitást, melyen belül az egyén szerepe meghatározó, de alá is rendelődik a közös cél elérésének, a közösen elért siker örömeinek, melynek a nevelő is résztvevője, részese.

A *munkafoglalkoztatás* az iskolai oktatással párhuzamosan a délelőtti órákban történik. Két fő részből tevődik össze: önkiszolgáló, valamint bedolgozói munkát végző csoportok. A munkacsoportok szakoktatók, szakemberek irányításával, felügyeletével működnek.

Vasaló, varrodai, mosodai csoport: a növendékek mossák (automata mosógépekkel), vasalják és javítják a ruháikat, ágyneműiket és egyéb intézeti textíliát. Cél, hogy valamennyi növendék ismerkedjen meg e tevékenységgel, és jártasság szintjén tanulja meg az alapvető ruhagondozási műveleteket.

Karbantartói munkacsoport: végzi a házban és a ház körüli kisebb javításokat, járdaépítéseket kerti padok felújítását, tisztasági festéseket, mázolásokat stb., s e tevékenységből kiindulva szervezik az alapfokú festő-mázoló szakmai tanfolyamot.

Kertészeti foglalkoztatás: az intézeti park gondozása, virágosítása, hálók, nappalik, folyosók, irodák stb. dísznövényekkel való ellátása. Egy fóliasátorban és egy üvegházban dísznövényeket, palántákat, konyhakerti növényeket nevelnek, a hajtattott palántákból jut eladásra is. A primőr hagyma, saláta és egyéb zöldségek az intézet konyháján hasznosulnak. Az előbbieket felhasználva alapfokú palántanevelő tanfolyamot szerveznek a növendékeknek. A kertészethez tartozik néhány háziállat gondozása is (birka, kecske, baromfi, nyúl), mely a kisállat-gondozói tanfolyam tartására ad lehetőséget.

Szövőműhelyi foglalkoztatás: a kézi szövői ismeretek elsajátítására alapfokú tanfolyamot szerveztek. A jó kézügyességű növendékek egyedi tervezésű igényes darabokat készítenek, részben eladásra, másrészt az intézet helyiségeinek díszítésére.

Három kreatív műhely működik (terápiás foglalkoztatás): üvegfestés; gyöngymunkák; plüss állatok, makramé, jelmezek készítése.

Bedolgozói munkacsoport: az újonnan beérkezett növendékek foglalkoztatására és általános előképzésére fordít figyelmet. Valamennyi növendék megismerkedik a kéziszerszámok általános használatával, alapvető anyagismereti és munka- és baleset-

megelőzési információkat sajátítanak el. Különbéle kft.-k részére egy-két műveletes vasipari feladatot végeznek a növendékek (fúrások, süllyesztések, sorjázások, csomagolások stb.).

A dolgozat írásának idején, 2010. október 12-én osztályfőnökünk szervezésében látogatást tettünk a Szőlő utcai intézetben is. Az igazgatónő végigkalkulált bennünket az épületen, így személyesen is meggyőződhettem mindarról, amit a honlapról összegyűjtöttem. Az igazgatónővel beszélgetni is volt alkalmunk, föltehattuk kérdéseinket. Az ő válasza ugyanazt erősítették meg bennem, amit az aszódi és a rákospalotai interjúk. Ez az intézet, jóllehet teljesen zárt, ún. tiszta profilú előzetes letöltő ház, a pedagógia alapelvei szerint működik. Mégpedig olyan eredményesen, hogy az ott töltött idő alatt a fiatalokkal semmilyen különösebb fegyelmi probléma nem fordul elő. Pedig nincs fogda, nincs erőszak, nincs büntetés. Van azonban 24 órás felügyelet, szigorú házirend és folyamatos program, értelmes elfoglaltság a fiatalok számára. Szigorúság és következetesség, hitelesség és szakértelem, pedagógia és – bármilyen furcsán hangzik is, de – szeretet. Egyszóval: emberség.

2.4. DEBRECENI JAVÍTÓINTÉZET¹⁸

Az intézet hivatalos neve: Szociális és Munkaügyi Minisztérium Debreceni Javítóintézete. Az alapítás éve 1971 (jogelődje az MM 7. sz. Leánynevelő Intézete). Az igazgató 1998 óta Magyar László.

2.4.1. Az intézet története

A Debreceni Javítóintézet a legfiatalabb az országban, 1972-ben épült. 1997-ben alakították át és újították fel a jelenlegi rendeltetésének megfelelően. Az 1972-ben, a Népjóléti Miniszter által alapított intézet elnevezése a Népjóléti Minisztérium Debreceni Gyermekotthona volt. Az intézmény falai közé azok a fiatal lányok kerültek, akik iskolakerülés, közveszélyes munkakerülés, üzletszerű kéjelgés miatt iskolai keretek között nem voltak nevelhetők. A gyermek- és ifjúságvédelmi intézetek, gyámhivatalok, iskolák, valamint a szülők együttes kérése alapján az ország bármely területéről kerülhettek ide fiatalok. Az intézmény célja a bűncselekmény elkövetésétől való elrettentés volt.

1972-ben két ilyen jellegű intézmény működött az országban: az egyik Debrecenben, ahová bírói intézkedés nélkül kerültek be a fiatalok, míg a másik Rákospalotán. Az oda történő bekerüléshez bírói intézkedés volt szükséges. Ebben az időszakban az intézményben fogdarész működött, a falakat nem volt szabad díszíteni, illetve a szobákba vaságyakat helyeztek be.

Az 1980-as években változott az intézmény pedagógiai irányvonala. A hangulata kezdett családiasabbá válni, amit azzal értek el, hogy csökkent a létszám. A falakat, illetve a szekrényeket már lehetett díszíteni, s a gyermeki jogok alapokmányának aláírásával létrejött a kimenőrendszer. Az elmúlt időszakból megmaradt a tanműhelyi oktatás, a varrodák és a szövöde mellett megjelent a kertészeti munka, a konyhai és a mosdai kisegítés is. A tanműhelyekben jártasságot szereztek az egyes szakmákban, amelyekből vizsgát is tettek. Minden másnap az intézményben működő iskolában tanultak a bentlakók.

Az 1980-as évek végére a bekerült fiatalok 99%-a állami gondozott volt, és fokozatosan nőtt a cigány nemzetiségűek száma. Minisztériumi hatásra jött létre 1997. november 1-jén Debrecenben a javítóintézet a gyermekotthon helyén. Létrehozásának oka az volt, hogy előtte a fiatalok előzetes letartóztatottak együtt voltak a felnőtt bűnözőkkel, aminek számtalan káros hatása volt kimutatható.

2.4.2. Az intézet jelene

A háromszintes épület Debrecen kertvárosában a főút mellett helyezkedik el. Az intézet belső elrendezése szerint elkülönült épületrészekben folyik az oktatás, a képzés és munkafoglalkoztatás, az otthonélet és a javítóintézeti nevelést végrehajtó részleg. A Debreceni Javítóintézetben előzetes letartóztatásban lévő, ill. javítóintézeti nevelésre ítélt – speciális nevelést igénylő, beilleszkedési problémákkal, komoly tanulási nehézségekkel küzdő, 20%-ban értelmi fogyatékos, 95%-ban roma – fiatalok vannak elhelyezve.

Az *Előzetes részleg* 68 férőhelyes, befogadó és speciális, valamint 4 általános csoporttal működik. A nevelési program szerint az itt folyó tevékenység célja a fejlesztés és korrekció a viselkedés, a szocializáció, az érzelmi élet, a kulturáltsági szint és az erkölcsi struktúrák terén. A személyiségzavarok sajátosságaira, a nevelt fiatalok életkorára tekintettel a javítóintézeti nevelésben a legfontosabb az új tapasztalatok

¹⁸ Ez az alfejezet a debreceni intézet honlapján található források alapján készült. Lásd: <http://www.dji.hu/>

gyűjtése, a cselekedtető felfedezés lehetőségeinek megteremtése. A fiatalok belső nyugtalanságát, beszűkült érdeklődését, fixálódott gondolatait, bizalmatlanságát, eltompultságát, torzult érték kategóriáit csak állandóan változó és változatos élményszituációk keretében lehetséges feloldani. Olyan szituációkban, amelyekben a fiatal cselekvően részt vesz, s amelyek során az eddigiektől eltérő inger-együttesek érik. Csak az új élménnyel, örömmel összekapcsolódó élettapasztalatok indítják el a személyiség átrendeződését. Követelmény a rendszeresség, a napi tevékenységek helyes aránya, az idő hatékony strukturálása, az egyéni és csoportos tevékenységek szükséges és elégséges mértéke. Minden foglalkozást konkrét céllal, a hatásmechanizmusok figyelembevételével szerveznek. A napi rendszeres tevékenységhez igyekeznek biztosítani az optimális nevelési légkört s a rendezett, gondozott környezetet.

A *Javító részleg* az előzetes letartóztatást végrehajtó szervezeti egységektől elkülönül, de nem önálló intézmény. Férőhelyeinek száma 36, a létszám három csoportba szerveződik, önálló lakrészekkel. Vezetője a részleg vezetője, aki a nevelési igazgatóhelyettes irányítása alatt áll. A három csoportban 5-5 fő szakalkalmazott látja el a gondozási-nevelési feladatokat. A részleg munkájának tervezése, szervezése, értékelése a munkatársakkal együttműködve zajlik. A vezető minden év február 15-ig elkészíti a Szakmai Program alapján az éves munkatervet és az előző évi beszámolót. A Foglalkoztatási Terv negyedéves vagy féléves ciklusokra is tervezhető. A Foglalkoztatási Terv alapján a csoportvezető nevelő munkatársai közreműködésével konkrét foglalkoztatási programot készít kéthetenkénti ciklusokra, kiemelten megtervezve a nevelők által tartandó kötött foglalkozások tematikáját. Negyedéves ciklusokra kell tervezni az intézeten kívüli programokat, amelyek szervezéséért és lebonyolításáért a részleg vezetője és a csoportvezető nevelők felelősek. A fiatalok magatartását, tanulását, munkavégzését, az önkiszolgálásban és a környezetgondozásban való részvételét, a foglalkozásokon kifejtett aktivitását, a kimenővel, eltávozással kapcsolatos információkat hetenként értékelik. Az értékelést a fiatalokkal is meg kell beszélni. A csoportvezető nevelő félévenként tájékoztatót ír a szülő, gyám, települési önkormányzat jegyzője számára a fiatalok magatartásáról, szorgalmáról, jutalmazásáról és büntetéseiről.

Az *Utógondozó részleg* 2006. május 17. óta működik. 8 férőhely áll azon fiatalok rendelkezésére, akik különböző okokból (tanulmányaik befejezése, rossz otthoni körülmények, önfenntartásra elégtelen jövedelem stb.) benyújtják elhelyezési kérelmüket.

Az *Egészségügyi részleg* célja a diagnosztizálás, a diagnózisra épülő gyógyítás, betegségkezelés. A befogadott fiatalok általános orvosi és szűrővizsgálatai során (nagy laborral, HIV szűréssel, fogászati szűréssel) felderítik azokat a problémákat, amelyek további szakorvosi vizsgálatokat, kezeléseket igényelnek. Kiszűrik a fertőző betegeket. A feltárt rendellenességek, betegségek, pszichoszomatikus tünetek, a fiatal aktuális fizikai állapota alapján megtervezik a rövid és hosszú távú egészségügyi ellátást, és az orvos által megfogalmazott javaslatot figyelembe véve az egészségügyi gondozásra vonatkozó egyéni terveket készítik. Az orvosi tapasztalatok és javaslatok alapján készülnek az egészséges életmódra vonatkozó felvilágosító, tájékoztató, egészségmegőrző programok, s ezek bekerülnek a fiatalok nevelési-gondozási, továbbá az intézet egészségének mentálhigiénés programrendszerébe. Az orvos és az ápolók vesznek részt az ilyen témájú programok lebonyolításában, mind a fiatalok, mind a dolgozók mentálhigiénéjében.

Az *Oktatási részleg* célkitűzése a halmozottan hátrányos helyzetű, többségében roma fiatalok iskolai felzárkóztatása, tanulmányi előmenetelének biztosítása a tantervi követelmények teljesítésével, a hiányosságok pótlása, a jobb képességű fiatalok tehetségének további kibontakoztatása külön foglalkozásokon, személyiségkorrekció, a reszocializáció segítése. Az alaptevékenység az általános műveltséget megalapozó oktatás: a beérkezett fiatalok teljes körű felmérése, a tanulók kiscsoportos felzárkóztatása és

osztályozó vizsgára való felkészítése, valamint vizsgáztatása. Ezen kívül a tanulást, továbbtanulást, reszocializációt segítő tanórán kívüli programok is szép számmal vannak. Az iskola tanulócsoportjainak száma változó. Jelenleg 12 tanulócsoport működik: az általános iskola folytatására 8, felzárkóztatásra 3, speciális jelleggel 1 csoport. Az iskola tanári munkaközössége 9 főből áll, összetétele szerint 3 fő tanító, 5 fő szakos tanár, 1 fő gyógypedagógus.

Az intézet speciális helyzetéből és feladataiból adódóan az oktatás 3 színhelyen folyik. Az iskolában 4 tanteremben és 1 számítástechnikai szaktanteremben az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok oktatása történik, a javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalok oktatása 2 tanteremben, a javítórészlegben folyik. A speciális nevelést igénylő fiatalok részére a nevelőotthoni csoportban történik az oktatás. A dekorációkat a tanulókkal közösen, az oktatáshoz kapcsolódva készítik. A helyiségek takarítását az önkiszolgáló tevékenység keretében a fiatalok maguk végzik, felnőtt irányításával. A tanításhoz legszükségesebb szemléltetőeszközök rendelkezésre állnak. Normatív finanszírozás alapján a tankönyveket, munkatankönyveket, feladatlapokat a tananyag elsajátításához a pedagógusok szerzik be. Ennek megfelelően az ellátottság megfelelő. A taneszközöket negyedéves igénylés alapján az intézet a költségvetéséből biztosítja.

Az intézmény szakképzést nem folytat. *Gyakorlati oktatás* keretében jártassági szintű szakmai gyakorlati alapismeretek oktatása és tanfolyami képzés történik. Ehhez tanműhelyek állnak rendelkezésre, s az intézmény szakoktatókat és munkaoktatókat alkalmaz, akik szakmai csoportot képeznek. Gyakorlati oktatásban minden előzetes letartóztatásba helyezett vagy javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalok részét vesz iskolai végzettségétől függetlenül. Az általános iskolai végzettséggel nem rendelkezők kétnaponként, a 8. osztályt végeztek a hét 5 munkanapján részesülnek gyakorlati oktatásban. A befogadási időszakot (30 nap) töltő fiatalok minden tanműhely tevékenységével megismerkednek. A gyakorlati oktatás reggel 8 órától 12 óráig tart, amelyet egy 20 perces szünet szakít meg. 12 órától a tanműhelyek takarítása folyik.

Szaktanárként a szakoktató által meghatározott gyakorlati alapismeretek elsajátítása esetén a fiatalok gyakorlati vizsgát teszt. A gyakorlati vizsgát a fiatalok egyéni haladási ütem szerint tehetik le. A fiatalok vizsgára bocsátása a szakoktató döntési joga. A jártassági vizsgát eredményesen letett fiatalok tanúsítványt kap. Az előzetesen letartóztatott fiatalok – hosszabb intézetben tartózkodás esetén – több szakmából is tehet jártassági vizsgát.

A *tanfolyami képzés* elméleti és gyakorlati oktatásból áll. Gyakorlati vizsgaként az eredményes jártassági vizsga elfogadható, de a szakoktató ezen felül egyéb gyakorlati feladatokat is előírhat. Az elméleti oktatás tömbösített időben történik, amelyet a felsőfokú végzettségű szakoktatók végeznek. A tanfolyami vizsgára bocsátás a szakoktató döntési jogköre. A vizsgáztatást 3 tagú bizottság végzi. A vizsga gyakorlati és elméleti részből áll. Az eredményes vizsgát oklevél igazolja.

A javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalok, külön szabályzatban rögzített feltételek mellett igazgatói engedéllyel külső szakképző intézménybe is járhat. Kiemelt előnyt élveznek azok a szakmák, melyek esetében a fiatalok szakmai gyakorlatát az intézmény tanműhelyeinek valamelyikében töltheti. Az intézmény szakképzést folytathat abban az esetben, ha képző intézményként erre engedélyt kap, illetve ha a külső képző intézménnyel együttműködve valósítja azt meg.

A *munkafoglalkoztatás* lehet bedolgozói munka, az intézet területén végzett környezetgondozási, karbantartási munka, a tanműhelyekben végzett termelőmunka. A munkafoglalkoztatás a délelőtti és a délutáni órákra is szervezhető. Időtartama a gyakorlati oktatás idejével együtt nem haladhatja meg a jogszabályban előírtakat. A munkafoglalkoztatást vezetheti szakoktató és nevelőtanár. A munkafoglalkoztatás

keretében végzett munkáért a fiatalok munkajutalom illeti meg. A javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalok részére az igazgató külön engedélyezheti a külső munkahely létesítését.

A szakoktatók, munkaoktatók a fiatalok egyéni nevelési tervében személyre szólóan tervezik a képzést, értékelik a fejlődést, a munkavégzést, amelynek megtörténtét a munkaközösség vezetője ellenőrzi. A csoport szükség szerint, de legalább kéthavonta ülésezik, ahol a tárgyi, személyi, munka- és anyagellátási, szervezési, ill. egyéb aktuális kérdések megbeszélése történik. A szakoktatók tanműhelyenként havonta, a munkaközösség vezetője félévente, az általános igazgatóhelyettes évenként írásos beszámolóban értékeli a részleg munkáját.

A *Szakértői és mentálhigiénés csoport* munkája szervesen beágyazódik az intézet tevékenységének egészébe. A csoportban klinikai szakpszichológus, pszichológus, pedagógus, mentálhigiénikus, orvos, gyógypedagógus, pszichiáter dolgozik, akik feladat- és témaorientáltan intézeten belüli és külső szakemberekkel is kiegészülnek, főleg pályázatok írására, kísérleti programok kipróbálására, felmérések, kutatások, elemzések elvégzésére, szakmai és tudományos előadások, konferenciák szervezésére. A szakértői és mentálhigiénés munka célja:

- szakvéleményekkel, szakmai és módszertani elemzésekkel, új korszerű módszerek kipróbálásával, bevezetésével, javaslatok kidolgozásával megalapozni, biztosítani az intézményben folyó szakmai munka minőségét, meghatározni a továbbfejlesztés irányait, szakmailag előkészíteni a fiatalok ügyében hozott döntéseket, biztosítani azok szakszerűségét, megalapozni a fiatalok nevelésének szükségleteikhez igazodó tervezését;
- a fiatalok nevelése, személyiségzavaraik enyhítése, kezelése, lelki gondozás;
- a dolgozók továbbképzésében való részvétellel elősegíteni a problémamegoldó, konfliktuskezelő készség fejlesztését és a kifáradás megelőzését, a tudatos és célzatos foglalkozásvezetés repertoárjának bővítését;
- szupervízióval és esetelemzésekkel hozzájárulni a munka szakszerűbbé tételéhez;
- pszichológiai vizsgálatok és véleményezések végzése.

Az intézetben erre kiképzett külön helyiségben *Drámapedagógiai műhely*¹⁹ és *Roma kulturális szakkör*²⁰ is működik, amelyek munkáját itt terjedelmi okból nem ismertetem részletesen.

A *sporttevékenységekhez* kiépített futball-, illetve kosárlabdapálya, berendezett edzőterem és tornaterem működik, a legfontosabb felszerelésekkel. Asztaliteniszhez is rendelkezésre állnak eszközök.

Az intézet saját *könyvtárral* rendelkezik.

Az átalakulás 5 éves évfordulója alkalmából *intézeti újságot* indítottak MÁKVIRÁG címmel, amely havi rendszerességgel jelenik meg. Az újság címe utal az itt tartózkodó fiatalokra, átvitt értelemben pedig a sok gondozást igénylő „növényre”, amely meghálálja a ráfordítást. A 10-14 fiatalból álló szerkesztőközösség az intézeti tartózkodás jellegéből adódóan folyamatosan változik. A fiatalok alulképzettsége és a zártság miatt önálló anyaggyűjtésre, szerkesztésre alkalmatlanok, ezért pedagógusok irányításával, vezetésével közösen végzik a munkát. Az intézeti újság megjelentetésének kimutatható eredményei vannak. A fiatalok nagy lelkesedéssel vesznek részt a szerkesztőmunkában, örömmel nyilatkoznak önmagukról, sikereikről, tevékenységeikről, terveikről, nagy elismerést jelent

¹⁹ A műhely vezetőjének írása letölthető innen: http://www.dji.hu/mnagyjanos_dramapedagogia.pdf

²⁰ A szakkör tematikája letölthető innen: http://www.dji.hu/roma_kulturalis_szakkor_tematikaja.pdf

számukra, hogy megjelenhetnek az újágban, a rejtvények megfejtéséhez erős motivációt ad a nevelőotthoni csoportok közötti versenyszellem. Az újságírás feladatainak kapcsán javul a fiatalok viselkedéskultúrája, tanuláshoz, munkához, egymáshoz és a felnőttekhez való viszonya.

Végül mindennél beszédesebb, ha ideillesztem az intézet honlapján olvasható mottót: „Ha a gyereket folyton bírálják, a lenézést tanulja. Ha a gyerek állandó gyűlöletben él, a háborút tanulja. Ha a gyereket mindig gúnyolják, a féltékenységet tanulja. Ha a gyereket folyton megszegényítik, a büntudatot tanulja. Ha a gyereket tolerancia veszi körül, a türelmet tanulja. Ha a gyereket folyvást biztatják, a bizalmat tanulja. Ha a gyereket biztonság veszi körül, a hitet tanulja. Ha a gyerek teljesítményét elismerik, a megbecsülést tanulja. Ha a gyerek jórészt helyesléssel találkozik, önmaga szeretetét tanulja. Ha a gyereket elfogadják, és barátságos légkörben él, megtanulja szeretni a világot. A gyerekek azt élik, amit tanulnak!” (Robert Fisher)

3. KÉT INTÉZET, KÉT ÚT – VAJON UGYANODA VEZETNEK?

A dolgozat itt következő főrészében a fentebb ismertetett négy intézet közül kettőt szeretnék részletesebben is bemutatni. Azért ezt a kettőt választottam, mert egyrészt ez a két legrégebbi múlttal, tehát a legnagyobb hagyományokkal rendelkező intézmény. Másrészt úgy gondoltam, hogy mivel egyikük fiú-, másikuk leánynevelő intézet, a tevékenységük nyilvánvaló hasonlóságai mellett a növendékek összetételéből adódó különbségeket is jól lehet rajtuk szemléltetni. Mindkettő bemutatásánál ugyanazt a logikát követem: az intézet rövid tárgyzerű bemutatása után a nevelési programjuk alapján végigtekintem az ott folyó szakmai munkát, s végül az intézetekben tett látogatás során a vezetőkkel készült beszélgetés alapján összevetem a hivatalos programokat a tapasztalatokkal.

3.1. INTERJÚ AZ ASZÓDI INTÉZET IGAZGATÓHELYETTESÉVEL²¹

Puskás Péterrel először akkor találkoztam, amikor 2010 tavaszán osztályfőnökünk szervezésében meglátogattuk az aszódi javítóintézetet. Akkor ő fogadta csoportunkat, s röviden ismertette az ott folyó nevelőmunkát. Most, a dolgozat írásakor, immár az akkori látogatás emlékeivel s félig ismerősként újra felkerestem, s közel kétórás, nagyon kellemes beszélgetést folytattunk. A beszélgetést nem rögzítettem, s őszintén szólva a jegyzetelésre sem jutott idő, mert annyira magukkal ragadtak egyrészt a hallottak, másrészt pedig az a meggyőző és hiteles mód, ahogyan ez az elkötelezett szakember beszélt. A beszélgetésünknek ezért csak a leglényegesebb tartalmi elemeit idézem vissza, emlékezetből. Am hogy biztos legyek abban, hogy jól emlékszem és helyesen értelmezem az elhangzottakat, az alábbi szöveget (sőt, a dolgozat egészét is) elküldtem Puskás Péternek, olvasná el. Ő készséggel tett eleget a kérésnek, úgyszólván mindaz, ami itt következik, az ő jóváhagyását bírja.

Személyes indíttatás...

Puskás Péter 26 éve dolgozik az aszódi intézetben, s ebből 19 éve igazgatóhelyettes. Ami leginkább megfogott a vele való beszélgetésben, az a mély elhivatottság, amelyről ő maga mint valami családi örökségről, sőt afféle „betegségről, örültségről” beszélt. Valami olyasmi ez, mondta, ami őt már gyerekkorában megfertőzte. Mint kiderült, édesapja, Puskás Géza 39 évet dolgozott az aszódi „javesiban”, s hogy az intézet szomszédságában lakva a gyermek – hol apja hóna alatt, hol az apa tudta nélkül, az intézeti fiúkhoz beszőkve – sok időt töltött a sárga falakon belül. A pedagógus édesanya hatása is benne lehetett a pályaválasztásban: magától értetődő volt, hogy ő is a családi hagyományt folytatja. (Vajon az ő gyermekei is a nyomdokaiba lépnek?) Számára tehát nem kérdés, hogy szereti-e a munkáját. Azt mondja, itt nemhogy 26, de 1 évig sincs maradása annak, aki nem fertőződik meg. Éppen ezért viszonylag kicsi a fluktuáció, a kollégák egy jól összeszokott, azonos értékek mentén dolgozó csapatként működnek, s a humornak általa is kiemelten nagy szerepe van abban, hogy megőrizze az ember a hivatás szeretetét. Igazán ezt is vártam. El sem tudnám képzelni, hogy ezt a munkát másképp is lehetne végezni.

²¹ A beszélgetés 2010. szeptember 20-án az aszódi intézetben történt.

Látzat és valóság...

Az első látogatás alkalmával is az volt a benyomásom, hogy itt egyszerűen szólva renben vannak a dolgok. Nemcsak az intézet épületeinek, tereinek rendezettsége fogott meg (aki nem hiszi, járjon utána, legegyszerűbben az intézet honlapján²² található fényképek segítenek ebben), hanem a nevelőkkel és a neveltekkel folytatott beszélgetések is erről tanúskodnak. A valóságban látottak teljes összhangban vannak azzal a képpel, amelyet az intézet honlapja meglehetősen részletesen közvetít. Ha végigtanulmányozzuk az ott bemutatott dokumentumokat, írásokat, tanulmányokat, beszámolókat, programismertetőket, leveleket, véleményeket, képeket, akkor egy rendkívül színes intézeti életbe kapunk betekintést. Ezek közül az igazgató úr kiemelt néhányat, amelyekre ezúton én is felhívom a figyelmet. A legnagyobb hangsúly természetesen a Szakmai programon van („Sárga falak”)²³, amelynek középpontjában a pedagógia Rogers-i²⁴ hármasság alapvetése (tudniillik a feltétel nélküli elfogadás, a hitelesség és az empátia) áll. Ez egészül ki náluk a következetességgel, amely a neveltek életébe éppen azt a kiszámíthatóságot hozza, amely annyira hiányzott számukra a „kinti” életben.

Ér(t)etlen társadalom...

Az igazgatóhelyettes beszélt arról, hogyan helyezik el magukat a javítóintézetek a szociális szakmában. Szavaiból az derült ki, bevallom, számomra is kissé meglepő módon, hogy szinte sikerágazatnak számítanak. Mégis van valami, amiben az áttörés sehogy se tud bekövetkezni. A beszélgetésnek a jelentős része ezért óhatatlanul is arról szólt, hogy mik azok a tényezők, amelyek nehezítik a javítóintézetek működését. A szakember több okot sorolt, amelyek közül én első helyen mindenképpen a társadalmi környezetet emelném ki. A mai magyar közvélekedés még mindig ott tart, hogy a javítóintézetbe kerülő fiatalokat (mint ahogyan egyébként a felnőtt bűnelkövetőket is) el kell zárni, eltüntetni a közéletből és persze jó szigorúan büntetni²⁵. Erre a „társadalmi igényre” reflektál időnként, szinte divatszerűen az igazságszolgáltatás, például legfrissebben az ún. három csapás törvénnyel²⁶. Abba persze ismeretek híján senki nem gondol bele, hogy a szigorodó szankcionálás, a megtorló igazságszolgáltatás önmagában még soha seholy nem oldotta meg a bűnözés problémáját. Az erről szóló tiltakozások és elemző vélemények²⁷ nem jutnak el

²² http://www.aszod-afi.hu/kezd_hun.html

²³ <http://www.aszod-afi.hu/pdf/sargafalak.pdf>

²⁴ http://hu.wikipedia.org/wiki/Carl_Rogers

²⁵ Szarka Attila: „Változó javítóintézet – javítóintézeti változások. Reflexiók a javítóintézetből. Kriminológiai Közlemények 64. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2007., 51. o. Ebben a tanulmányában idézi a szerző Ducker Ödönt, a Magyar Királyi Igazságügy Miniszter főhatósága alatt lévő Aszódi Javítóintézet igazgatóját 1908-ból, aki már akkor is ugyanerre panaszkodott: „A közönség legnagyobb része még ma is körülbelül így gondolkozik a javítóintézetről: fiatal gonosztevők vannak ott összezárva, végeznek is velük valami nevelés-félét, de teljesen eredménytelenül, mert a fiatal gonosztevő, ha kiszabadul, éppen olyan rossz, ha nem rosszabb, mint amikor bekerült az intézetbe, még aki jó volt is, romlottan kerül ki, mert a többiek elrontják.”

²⁶ A Btk. módosításáról szóló törvény elérhető itt: <http://www.kozlonykiado.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK10107.pdf>

²⁷ Lásd: http://nol.hu/belfold/magyar_helsinki_bizottsag_alkotmanyellenes_a_harom_csapas

<http://www.hirextra.hu/2010/06/09/a-magyar-demokratikus-charta-felhaborodott-a-btk-ilyen-modositasan/>
<http://www.168ora.hu/itthon/barandy-a-harom-csapas-onbecsapas-57264.html>;

A Klub rádió, Hatos című műsorának 2010. szeptember 17-i adásának tartalmából: „Milyen a rossz és a jó büntető-politika? Milyen kardinális elvek, régi és új irányok jellemzik Európában és itthon az állam büntető hatalmát, annak céljait és megoldásait? Áttekintjük az e téren történt, friss honi változásokat, majd megbeszéljük, hogy mindez miként csapódik le a bíróságon az ítékezésben. Tisztázzuk, hogy a kriminológia és a kriminalisztika nem ugyanaz. Bepillantást nyerünk a bírői mérlegelés szempontjaiba, és képet kapunk a

sem a közvélemény, még kevésbé a döntéshozók fülébe. Nem vesszük tudomásul, hogy számos fejlettebb társadalom már túlvan ezeken a kudarcos próbálkozásokon, s valami másban, új utakon keresik a megoldást. Puskás Péter az új utak közül a resztoratív módszereket említette, ám sajnos azzal a nem kifejezetten derűlátó megjegyzéssel, hogy szerinte Magyarországon – éppen a társadalmi éretlenség miatt – ezeknek még nem jött el az idejük. Ide vonatkozott az a szintén keserűnek mondható megállapítása, miszerint a szakma (tehát a szociális szféra, az egészségügy, a pedagógia, a kriminológia, az igazságszolgáltatás, a rendészet, a büntetés-végrehajtás) meglehetősen kettészakadt, kétféle értelemben is. Az egyik az elméleti és a gyakorlati szakemberek alkalmanként egymásnak feszülő, és sokszor feloldhatatlannak látszó ellentéte. A másik pedig a csak a végletekben gondolkodni képes két oldal szembenállása (leegyszerűsítve: az egyik, aki csak büntetni akar, a másik, aki viszont csak nevelni). A legnagyobb szakmai kihívást természetesen a javítóintézetek számára éppen ennek a kettősségnek a feloldása jelenti, s minden kreativitásukat felhasználva igyekeznek kidolgozni a legkülönbözőbb módszereket arra, hogy ez a kettő valahogyan egymást kiegészítve tudjon működni. Egyébként pontosan ezt erősíti a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényben a Be. 447. §-ához fűzött kommentár is: „A fiatalkorúakkal szembeni eljárás során folyamatosan figyelemmel kell lenni arra a követelményre, hogy az elkövetők ezen körénél elsődleges a törvények iránti tiszteletre irányuló nevelési cél, és ehhez képest másodlagosak a büntetési célok. Ennek az eljárás valamennyi (nyomozati, ügyészi és bírósági) szakaszában érvényesülnie kell.” Azt már én teszem hozzá, hogy kellene...

Hallgattassék meg a szakma...

S ha már a jogi szabályozásnál tartunk, folytathatjuk a sort a nehézségek másik okával, amelyikről Puskás Péter beszélt. Ahogyan a tapasztalatok gyűlnek, folyamatosan több olyan javaslata volt és van a szakmának (mármint a javítóintézeti szakembereknek), amelyeket többször megfogalmaztak már, konferenciákon, írásaikban, előterjesztéseikben, ám mégsem tudnak áttörő eredményt elérni²⁸. A jelenleg elérendő céljaik közül hármat emelt ki, amelyek egyébként egymással szorosan összefüggenek. A fiatalkorúak

bírói függetlenségről. Vendég: dr. Gönczöl Katalin egyetemi tanár, dr. Bárándy Péter ügyvéd, és dr. Vaskúti András fővárosi bírósági tanácselnök, mindhárom kriminológus, ELTE egyetemi oktató. Műsorvezető Kolláth György”. <http://www.klubradio.hu/cikk.php?id=&cid=115559#c>; A hallgatható változat letölthető innen: 1. rész: <http://www.klubradio.hu/klubmp3/klub20100917-175852.mp3>; 2. rész: <http://www.klubradio.hu/klubmp3/klub20100917-182852.mp3>

Krémer Ferenc: Rossz döntések kora. Rendészetpolitikai tévelygések a rendszerváltás első húsz évében. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010., 54-62. o.

A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve – 2009. I. kötet. Szerk.: Borbíró Andrea–Kerezi Klára. IRM Budapest, 2009.

²⁸ A legmagasabb szintű eredményként, amelyet a szakma elért, Puskás Péter a Btk. 1995. évi módosítását említette. Ennek részeként legfőképpen azt a vívmányt kell kiemelni, amelyik a fiatalkorúak előzetes szabadságvesztésének végrehajtását a javítóintézetek kompetenciájába utalta: „116. § (1) Az előzetes letartóztatást büntetés-végrehajtási intézetben a tárgyalás előkészítése során hozott határozatig az ügyész, ezt követően a bíróság rendelkezése alapján és annak megfelelően kell végrehajtani. Ha a bíróság úgy rendelkezik, a fiatalkorú előzetes letartóztatását javítóintézetben kell végrehajtani.” A szakmai javaslattevőknek sok alapszabályt érintő gondolata került be jogszabályokba, a javítóintézeteket érintve pl. a javítóintézetek rendtartásáról szóló 30/1997. (X.11.) NM rendelet is az ő elképzeléseiket tartalmazza. Vö.: „105. § (2) A javítóintézet az oktatásért felelős miniszter felügyelete és közvetlen irányítása alatt álló nevelőintézet. Az intézet rendtartását az oktatásért felelős miniszter a büntetés-végrehajtásért felelős miniszterrel egyetértésben állapítja meg.” A hatályos törvényszövegek olvashatók itt: az előzetesről: <http://jab.complex.hu/hjegy.php?docid=97900011.TVR>; illetve a rendtartásról: http://www.jogtar.mtaki.hu/jogszabalyok/Roma_Jogtar_Pdf/Romakat_erinto_NMrendeletek/30.1997._X.11._NMrendelet_a_javitointezetek_rendtartasarol.pdf

bíróságának ismételt felállításával (1.) várhatóan csökkenne a rájuk eső esetszám, s ezzel fel lehetne gyorsítani az ítélkezés folyamatát (2.). A vádemeléstől az ítélkezésig jelenleg nem ritkán eltelő 1-1,5 év a fiatalkorúak esetében akkora idővesztés, amelyet a javítóintézet, bármennyire igyekszik is, nem képes behozni. S szorosan ide kapcsolódik a (3.) javaslat is: évek óta szorgalmazzák, hogy ha már ennyire hosszú az eljárási procedúra, akkor az ítéletig lehessen ún. előzetes (vagy talán jobb elnevezés lehetne az előrehozott?) javítóintézeti nevelést elrendelni azoknál a fiatalkorúaknál, akiknél elengedhetetlen lenne, hogy a számukra veszélyes környezetből minél hamarabb kiemeljék őket, ezzel is időt nyerve a nevelésük számára.

Az örök dilemma: hogyan mérhető a nevelés hatása?

A harmadik oka annak, hogy a javítóintézetek szakmán kívüli elfogadottsága nem tud a helyére kerülni, a pedagógia, a nevelés sajátos természetrajzában keresendő. A klasszikus értetlenkedéssel és kételkedéssel kérdezi szinte mindenki, hogy mérhető-e és ha igen, miben és hogyan az, hogy a javítóintézetek mennyire eredményesen dolgoznak. Magam is feltettem ezt a kérdést az igazgatóhelyettes úrnak. De még mielőtt válaszát elárulnám, egy tanulmányra hivatkozva kissé messzebről kezdem a magyarázatot. Kerezi Klára 2007-ben azt állapította meg, hogy a megelőző években folyamatosan csökkent a javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalkorúak száma. Ez szerinte egyrésztől objektív okokkal magyarázható, mert mérhetően kevesebben vannak azok a fiatalok, akik korosztályuk szerint ide tartoznak. „A 14–18 évesek létszámának csökkenése miatt az ismertté vált fiatalkorú bűnelkövetők abszolút száma is csökkent. A gyakorisági mutatók ezzel szemben azt jelzik, hogy a népességszám csökkenése mellett romlanak a gyakorisági mutatók, azaz a kisebb létszámú korosztály 10 ezer azonos életkorú lakosára több fiatalkorú bűnelkövető esik.”²⁹ Ezt erősítette meg Puskás Péternek az a megállapítása, hogy míg 20 éve egy-két bünténnyel a hátuk mögött kerültek be a fiatalok az intézetbe, ez a szám ma megsokszorozódott és a cselekmények is súlyosbodtak. Ugyanez derül ki egy ügyész 2010-es beszámolójából: „Sajnálatos módon utóbbi időben egyre súlyosabb bűncselekmények miatt és egyre inkább leromlott személyiségállapotban kerülnek a fiatalok a javítóintézetekbe. Míg egy-két évtizeddel korábban rablás büntettének alapesete miatt már elképzelhetetlen volt a javítóintézeti nevelésre utalás, jelenleg a jogerős intézkedést töltő fiatalkorúak legalább fele csoportosan elkövetett rablás miatt került oda.”³⁰

Emellett Kerezi szerint „a vádemelés elhalasztásának lehetősége szintén mérsékelte a javítóintézeti nevelésre ítélték számát. (...) Az ügyészi vádemelés után a bíróság még mindig több szankcionálási lehetőség közül választhat: megrovásban részesítheti, próbára bocsáthatja, felfüggesztett szabadságvesztésre ítélni a fiatalkorút. Ha ezek a jogkövetkezmények – a cselekmény vagy az elkövető jellegzetességei miatt – nem megfelelőek, akkor veszi számba a szabadság elvonásával járó javítóintézeti nevelés vagy a végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazását. (...) A hazai gyakorlat tehát azt jelzi, hogy még nagyobb számú bűnhalmazat esetén is lehetőség van arra, hogy az eljárás a két szabadságelvonással járó jogkövetkezménynél (a javítóintézeti nevelés és a végrehajtandó szabadságvesztés) enyhébb szankciók alkalmazásával fejeződjön be. (...) Az előző állításokból természetesen az a következtetés is adódhat, hogy a hazai szankcióalkalmazási gyakorlat határozottan érvényesíti a szabadságelvonással járó szankciók »végső eszköz«

²⁹ Kerezi Klára: Büntetve gondozni? A javítóintézeti nevelés helye a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerében. In: Esély 2007/3. szám, 44-45. o.

³⁰ Laczkovics Mária: A fiatalkorúakkal szemben alkalmazott kényszerintézkedések tapasztalatairól. Kriminológiai Közlemények 66. sz., Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2010., 111. o.

jellegét. Úgy vélem azonban, hogy a gyakorlat jelzése nem ilyen következtetés levonását teszi indokolttá.”³¹

Kerecsi szerint inkább arról van szó, hogy a bírói kar „kiszertetett” a javítóintézeti nevelésből. A magyarázatot – többek között – abban keresi, hogy „azokat a szép célokat és elveket, amelyek elérésére a javítóintézet törekszik, nem érte el. A javítóintézet sem javíthat akkor, ha erre a társadalmi feltételek képtelenné teszik. A bírónak ugyanakkor bizonyíték kell, nem ígéret, ahogyan egy reklám is fogalmazza (elnézést a profán analógiáért). Ha vannak eredmények, tudnak erről a bírók? Vagy csak azt látják, hogy a többször eléjük kerülő fiatalok bünelkövetők sztenderd útja: megrovás – próba – felfüggesztett szabadságvesztés – javítóintézet – börtön? S még általánosabban megfogalmazva a kérdést: tudunk-e arról, hogy hány fiatalok bünelkövető jelenik meg felnőtt koruként az elkövetők között? Vannak-e longitudinális vizsgálataink? Vannak-e utánkötéses vizsgálataink? Nincsenek. Ha viszont nincsenek, akkor mivel bizonyítunk?”³²

Visszatérve tehát Puskás Péter válaszához, ő azon a véleményen van, hogy túlságosan nehézkes, sőt, bizonyos esetekben lehetetlen olyan vizsgálatokat végezni, amelyek egzaktul ki tudnák mutatni a javítóintézetek hatékonyságát. Ezzel az efféle tevékenységek örök dilemmában vannak. A nevelés tipikusan olyan munka, amelynek hatásai csak hosszú távon jelentkeznek, s legtöbbször lehetetlen megítélni, hogy éppen mi volt az a tényező, ami valakit a deviancia útjáról a „normális” életbe segített áttérni. Közvetve persze vannak információik arról, hogy egy-egy növendékük sorsa, pályája hogyan alakult. Az informális utánkötésnek az egyik kiemelkedő pozitív példája az volt, amikor az ún. Gondozó házukban 15 évet töltött egy volt növendékük, mindvégig a nevelők segítségét élvezve. S olyan is volt, aki az intézetből való kikerülése után buszsofőrként helyezkedett el, s aszóni lakosként az önkormányzat egyhangú szavazás során szociális bérlakást utalt ki neki és családjának. Az ellenpélda pedig egy közelmúltbeli történet volt. Az egyik nevelő kolléga látogatónak ment a Fiataloké Tököli Bv. Intézetébe, ahol tudomásuk szerint tíz volt növendékük tölti szabadságvesztés büntetését. A kérdés, hogy melyikből van több, viszonylagos. Amíg hivatalosan igencsak nehézkes a kikerült növendékek sorsának nyomon követése, addig csak azokra az információkra hagyatkozhatunk, amelyeket maguk a nevelő kollégák tudhatnak.

Egy komolyabb visszajelzést azonban mégiscsak elkönyvelhetnek a javítóintézetek, s ez azért igencsak jól jött nekik. Büszkéek is rá. Igazgatóhelyettes úr beszélt Kerecsi Klára és Kó József 2008-ban végzett kutatásáról³³, amelyben – többek között – a javítóintézeti nevelés hatékonyságát is vizsgálták. Mégpedig egy olyan 143 fős fiataloké minta alapján, akiket Aszónról és Debrecenből bocsátottak el 2003-2004 folyamán. Hangsúlyozni kell, hogy nagyon körültekintően meg tudták oldani az adatvédelmi szabályoknak való megfelelést, s így hiteles mennyiségi és minőségi mutatók alapján vonhatták le következtetéseiket. Vagyis tulajdonképpen azt mondhatjuk, hogy mégiscsak megcsinálták azt az utánkötéses vizsgálatot, annak legalábbis az érintetteket megkérdező (tehát szubjektívebb) változatát, amelyet az előző évben készült tanulmányában az egyik kutató, Kerecsi Klára még hiányolt³⁴. A fentebb leírt körülményekre tekintettel egyelőre azonban többet nem várhatunk. Nézzük, mire jutott a 2008-as vizsgálat?

³¹ Uo.: 46-48. o.

³² Uo.: 52. o.

³³ Kerecsi Klára–Kó József: A fiataloké büntető igazságszolgáltatásának hatékonysága. OKRI Kriminológiai Tanulmányok 45., Budapest, 2008. 93–141. o.

³⁴ Kerecsi Klára: Büntetve gondozni? A javítóintézeti nevelés helye a fiataloké büntető igazságszolgáltatási rendszerében. In: Esély 2007/3. szám, 36-54. o.

A kérdőíves felmérés a következőkre kereste a választ: Kik kerülnek javítóintézetbe? Hogyan értékelték a növendékek az intézetben töltött időt? Milyen területeken és mennyiben hozott változást az életükben és attitűdjeikben (ezen belül kiemelten a bűnözéssel kapcsolatos attitűdjükben) az intézeti nevelés? Csak néhány számszerűsíthető eredményt emelnék itt ki, amelyek szemléletesen alátámasztják azt a feltétlenül pozitív jellemzést, amelyet az intézeti neveltek adtak. 69%-uk egyértelműen hasznosnak tartja az intézetben töltött időt, 19%-uk részben hasznosnak. Mind a nevelőkkel, mind pedig az intézetben dolgozó többi felnőttel is a döntő többségük megfelelő, sőt jó kapcsolatot alakított ki. A kérdések között volt olyan, amelyek az intézetben történt három legjobb, illetve legrosszabb dologra irányult. A neveltek legjobbnak a tanulás, a sportolás és a munka lehetőségét tartották, de sokan emelték ki a rendszeres étkezést, a megfelelő ellátást, a tiszta, rendezett körülményeket, illetve a nevelők hozzáállását. Amit a legrosszabbként jelölnek meg, az a bezártság és a családi kapcsolatok hiánya. Hogy miért éppen ezek a válaszok, azt nem hiszem, hogy magyarázni kellene. Amit a legjobbnak ítélnék az intézeti életben, az mind hiánycikk számukra a kinti világban, s ami bent nehezen elviselhető, az mind a szabadságelvonással szükségszerűen együtt járó körülmény. Az intézet a legnagyobb és legegységesebb pozitív irányú változást a neveltek életében a családi kapcsolatok erősödése, a lelkiállapot javulása terén hozta. Közepes változást érzékelnek a fiatalok az alkoholfogyasztási szokásaikban és az egészségi állapotukban. Viszont meglepő módon (emlékezzünk, hogy a legjobb dolgok közt a tanulás és a munka szerepelt) a szakképzettség változása gyenge megítélést kapott, aminek az lehet a magyarázata, hogy kikerülve az intézetből, az ott befejezetlen tanulmányaik folytatására alig-alig van esélyük.

Sajnos, mint mindenütt, itt is megtalálható az a bizonyos „kemény mag”, amelynek tagjait egyáltalán nem „érinti meg” az intézeti nevelésnek még csak a szele sem. Ők szinte minden kérdésnél nagyjából 7-8-9%-os arányt tesznek ki. Az intézeti tartózkodás alatt a neveltek 8%-a követ el újabb bűncselekményeket, 7,7%-uk többször kísérletezik szökéssel, 8%-uk mondta, hogy az intézetben nem volt olyan felnőtt, akivel jó kapcsolatot tudott volna kialakítani, s 9% minősítette az intézeti időt elfecséreltnek. Kiszámítható, hogy a bűnözéssel kapcsolatos attitűdváltozást firtató kérdésre is megvan ugyanez a százalékos megoszlás: a megkérdezettek 7%-a már bűnözőként definiálja önmagát, és egyértelműnek tartja, hogy ezután is fog bűncselekményeket elkövetni. Náluk a megbánásra, a kárpótlásra, a helyreállításra, az áldozattal való empátiára utaló attitűdök szinte teljesen hiányoznak. Ez tehát nem meglepő, ám elgondolkodtató az a 20-25%-nyi növendék, akiknek a válaszaiból a megbánás hiányára és a helyreállítás iránti igény elégtelenségére lehet következtetni. Ez Kereziék szerint „azt jelzi, hogy kétségtelenül vannak eredményei a javítóintézeti nevelésnek, de ha a fiatalok nem kapnak további segítséget a normakövető magatartás megtartásához, akkor jelentős részben újra a bűn útjára léphetnek.”³⁵ Vagyis ugyanott tartunk, ahol az igazgatóhelyettes úrral való beszélgetésből kiemelt első probléma megfogalmazásakor: a javítóintézetek önmagukban nem képesek megoldani a fiatalok bűnözés csökkentésének égető kérdését.

Összességében a vizsgálati eredmények alapján megállapítható, hogy az intézeti nevelés az elbocsátott növendékek megítélése szerint „eléri alapvető célját, és segíti a gondozottakat a normatartó viselkedés kialakításában. (...) Az intézetben eltöltött idő a megkérdezettek kétharmadának segített más, nem a bűncselekményekkel kapcsolatos problémák megoldásában is, és javította a fiatalok általános problémamegoldó képességét.

³⁵ I. m.: 115. o.

(...) Rendkívül magas az intézeti nevelők iránti bizalmi index, ami feltétlenül a nevelők elkötelezett, alapos és szakszerű munkáját minősíti.³⁶

A kutatás összegzését teljes egészében idézem: „A kutatásban nagyon kedvező kép rajzolódott ki a javítóintézetekről. A bekerülő fiatalok többsége nem büntetesként, hanem egyfajta segítségként élte meg az ott töltött időt, amely lehetőséget adott nekik, hogy szakítsanak korábbi magatartásukkal, és ehhez a folyamathoz megfelelő segítséget is kaptak. A intézetekben dolgozó nevelők rendkívül jól szerepeltek. A fiataloknak kedvező tapasztalataik vannak velük kapcsolatban, és az összegyűjtött adatok azt bizonyítják, hogy valós és hasznos segítséget nyújtottak. A vizsgálat eredményei szerint a javítóintézeti elhelyezés nagyon hasznos jogintézmény, a bekerülő speciális populáció számára reális lehetőséget teremt életvezetési problémáik egy részének megoldására, és több területen javítja az intézetben nevelt fiatalok esélyeit.”³⁷ Úgy gondolom, ezekre az eredményekre, minden felsorolt nehézség ellenére is, méltán lehetnek büszkék a javítóintézetek.

Puskás Péter röviden még a gyermekvédelmi törvényről³⁸ alkotott véleményét is kifejtette, ebből itt csak a lényegét idézném, miszerint azt egyértelműen jónak minősítette. „Csupán” a megvalósításához hiányzó anyagi háttérrel hiányolta, amivel sajnos csak egyetérteni lehet.

Arra a kérdésre, hogy mit tart a legkiemelkedőbbnek az intézet eredményei közül, vagy ha úgy tetszik, mire a legbüszkébb, az igazgatóhelyettes az aszódi intézet sajátos képzési rendszerét³⁹ említette. Az országban egyedülálló teljesítményként azt emelte ki, hogy náluk egy osztály elvégzése optimális körülmények között mindössze öt és fél hónapot vesz igénybe.

³⁶ I. m.: 113. o.

³⁷ I. m.: 115-116. o.

³⁸ A gyermekvédelmi törvény hatályos szövege elérhető itt: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700031.TV

³⁹ http://www.aszod-afi.hu/oktatas_kepzes.html

3.2. INTERJÚ A RÁKOSPALOTAI INTÉZET IGAZGATÓNŐJÉVEL⁴⁰

Hogy lehet (ki)bírni ezt a munkát?

A rákospalotai intézetet B. Aczél Anna 15 éve igazgatja. Korábban, 1983 és 1987 között, pszichológusként dolgozott Rákospalotán. Hallgatva és nézve őt, magától értetődő volt számomra, hogy mindaz, amiről ír, amit csinál, azt teljes meggyőződésből teszi. Az igazgatói munka azonban nem magányos műfaj, hanem egy munkaközösség irányítását jelenti. Hogy beszélgetőtársam mindezt hogyan végzi, arról először egy szubjektív benyomásomat szeretném leírni. Amikor elérkezett a megbeszélte találkozásunk ideje, az igazgató nő szobájában még tartott a szokásos „értekezlet”. Kis ideig az előtérben várakoztam türelmesen. Óhatatlanul is hallottam a bentről jövő beszélgetés kiszüremkedő zajait, s láttam kifelé jönni a fél nevelőtestületet. Élénkek, vidámak voltak, látszott rajtuk, hogy jól érzik magukat a munkahelyükön, még egy értekezlet után is. Majd a beszélgetésünk első néhány perce alatt is jöttek-mentek a kollégák: egy-egy aláírásért, információért. Többször csörgött a telefon, s valahányszor az igazgató nő beleszólt a kagylóba, kedves, segítőkész volt a hangja. Rendkívül elfoglalt, százfelé kell figyelnie, ám ez láthatólag nem esik neheze. Mint ahogy engem is érdeklődéssel fogadott, kérdéseimet állta, s további segítségét is magától értetődően, kérés nélkül felajánlotta. Éltem is vele, s természetesen ezek a sorok is az ő jóváhagyásával kerültek bele a dolgozat szövegébe.

Őt is kérdeztem az irányítása alatt álló intézet nevelői közösségről. Legjellemzőbbként azt mondta, hogy vegyes összetételű, amit ő mindenképpen előnyként könyvel el. Az utóbbi időben 4-5 egészen fiatal kolléga érkezett az intézetben jellemzően négy-öt éve, illetve húsznál több éve dolgozók mellé. Fluktuáció persze van, de ezt természetes folyamatnak tartja, s fontos, hogy nem a kiegészítés, hanem a nyugdíjba vonulás, illetve az egzisztenciális körülmények változásai (magasabb fizetés, családi állapot) szerepelnek az okok között. B. Aczél Anna egy általa, az intézeti nevelőkről⁴¹ írt, rövid, bár nagyon jó összefoglaló tanulmányt is a rendelkezésemre bocsátott. Ebből idézem az alábbi gondolatokat: „Jelenleg összesen 25-en foglalkoznak közvetlenül a fiatalokkal. A 2 főállású szociális munkás és 1 pszichológus is ide tartozik. Egy munkaoktató kivételével mindenkinek felsőfokú végzettsége van, többen, különösen a vezetők 2-3 diplomát szereztek. Végzettség szerint vezet a tanári diploma, három főnek gyógypedagógiai alapvégzettsége van, szociálpedagógia, szociális munka szintén gyakori diploma. (...) Évek óta fontos szempont a testületben a kiegyenlített férfi, nő arány. Lehetőség szerint minden csoportnak egy férfi és egy női vezetője van, bemutatva ezeket a szerepeket a fiataloknak, a gondoskodást. 20-25 éve nagy merészségről tett tanúbizonyosságot a rákospalotai igazgató, amikor lehetségesnek tartotta, hogy lányintézetben férfinevelő is dolgozzon. Mára ez teljesen természetes minden intézetben. (...) A nevelői munkáról gyakran mondják, hogy megtanulható, elég muníciót ad a főiskola, mások azt állítják, hogy csak, mint otthon a saját gyerekével, úgy kell nevelni a bent élőket is, szíve legyen a nevelőnek, ha azt érzik a fiatalok, nem lesz probléma. Mindkét állítás nemcsak hibás, de sok csapdát is rejt magában. A főiskola, bármely képzőhely megadhatja az elméleti alapokat, különösen megtaníthat arra, hol kell keresni, de szükséges a napi munka rendszeres ellenőrzése, elemzése, erre szolgálnak a szupervíziós, esetmegbeszélő csoportok. És bármekkora szíve van valakinek, ha a sokat megélt, mindennel és mindenkivel bizalmatlan fiatallal akar foglalkozni, a szíve mellé megfelelő ismeretre is szüksége lesz. Azon kívül tudomásul kell venni, hogy a nevelőmunka teammunka, a benne

⁴⁰ A beszélgetés 2010. szeptember 22-én a rákospalotai intézetben történt.

⁴¹ B. Aczél Anna: Nevelők – javítóintézetben. Kézirat, 3. old.

szereplő felnőtteknek meg kell tanulniuk „egymást” is. (...) Legyen pedagógus, ismerjen olyan módszereket, amelyeket egyetlen képző helyen se tanítanak, értsen a kamaszok nyelvén, tudjon mércét állítani, és ha kell, tudjon engedni. Legyen szociálisan érzékeny, tudja hova helyezni növendékeit, tudja megérteni családi, szociális hátterüket. Legyen családgondozó, értsen szót a gyermek környezetével, segítsen a szülő-gyerek kapcsolat rendezésében. Legyenek ismeretei a kriminálpedagógia köréből, és persze legyen megértő, empátikus segítő is. És tudja megőrizni a fiatal, ugyanakkor legyen kreatív, vezessen szakszerű foglalkozásokat, kápráztassa el a fiatalokat. Ha kell, pótolja a soha meg nem ismert családot is. Aki mindezekkel az ismeretekkel, tulajdonságokkal rendelkezik, az pedig kakukktojás lesz bármelyik testületben. Félretéve vágyainkat, szerencsére nem egyes embereknek kell minden megfelelő tulajdonsággal rendelkezni, az emberek összességéből kell valaminek összeadódni, ami megadja az intézet, a ház sajátos hangulatát.”

A náluk dolgozó nevelők motiválásához tapasztalatai szerint az a legbiztosabb módszerük, hogy viszonylag nagy önállóságot biztosítanak számukra. Így saját döntési kényszereiket és az ezzel együtt járó kiemelt felelősségüket nem annyira teherként, hanem kihívásként élik meg, s úgy veszik, hogy ezáltal is elismerik szakértelmüket, jobban értékelik kreativitásukat. A kollégáknak a javítóintézet sajátos világába való beilleszkedését valahogy úgy jellemezte, hogy abban korszakokat lehet megfigyelni. Az első évet szerinte leginkább a „Szegény gyerekek!” érzéssel lehet jellemezni, a másodikat azzal, hogy „Szörnyetegek!”, s aki ezen a két korszakon túljut, az marad. Végül ki kell tudni egyenlíteni ezt a két egymásnak ellentmondó megközelítést, hiszen sem a sajnálat, sem a megbélyegzés nem jó kiindulópont a szakmai munkában.

(Re)szocializáció?

B. Aczél Anna a beszélgetésünkben többször hangsúlyozta, hogy ő nem fogadja el a reszocializáció fogalmát, amelyet a szakirodalom⁴² döntő részben máig is használ. Kifejtette, hogy pontosabb és a valóságnak jobban megfelelő megnevezésnek tartja a szocializációt. A javítóintézeti nevelésbe kerülő fiatalok jelentős része számára ugyanis a legalapvetőbb társadalmi normák is ismeretlenek, ezért az intézetnek óriási feladatot jelent ezeknek a pótlása. Ahogyan Szarka Attila egy tanulmányában írja: „Megkockáztatom, hogy intézeteink se nem reszocializálnak, se nem javítanak. Amennyire eszközeik engedik, szocializálnak, nevelnek. (...) A hozzánk érkező fiatalok általában olyan körülmények, olyan hatások között éltek, ahova nem kívánjuk őket vissza »szocializálni«, de a realitások talaján tudomásul vesszük, hogy nagy többségben ugyanoda kerülnek, ezért megpróbálunk kapaszkodót adni, megerősíteni a változtatás iránti igényt, sőt, szándékaink szerint, olyan technikákat is igyekszünk mutatni, amelyek segíthetnek a régi környezetben új módon élni. (...) Pótolni próbálunk kiesett szocializációs utakat, megtanítani az elveszett bizalomra egy lehetséges új kapcsolatban, elfogadtatni elsősorban saját magával a fiatal, mindezt szűkre szabott időbeli, térbeli, módszerbeli határok között.”⁴³ Ez az idézet pontosan foglalja össze mindazt, ami az igazgatónővel való beszélgetésünkben is mindvégig domináns volt. Az igazgatónő gazdagon illusztrálta példákkal is a szocializálódás hiányosságából adódó kihívásait. Az egyik legkifejezőbb példát idézem: nem ritka, hogy egy-egy neveltjüknek az intézeti évek hoznak el olyan hétköznapiak tűnő élményeket, mint például az állatkert, a mozi, egy születésnap tortája vagy egy 17 éves budapesti lány számára a Duna vagy a Margit híd látványa...

⁴² A fogalom egyik legjobb leírását lásd: A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve – 2009. I. kötet. Szerk.: Borbíró Andrea–Kerezi Klára. IRM Budapest, 2009., 72-73. o.

⁴³ Szarka Attila: Változó javítóintézet – javítóintézeti változások. Reflexiók a javítóintézetből. (Hit, bizalom, szeretet) Kriminológiai Közlemények 64. sz., Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2007., 66. o.

Mit lehet tenni?

Nagyon nehéz kérdés, hogy mit tehet az intézet és főleg, hogy hogyan. Az igazgatónő az elsők között mindenképpen azt hangsúlyozta, hogy amennyit csak lehet, igyekezni kell visszapótolni a gyerekkorból. A nevelés jegyében azon vannak, hogy minden lehetséges módon emberi élményekhez, főleg az önbizalmukat megeremtő, növelő sikerélményekhez juttassák a növendékeket. Nagyon fontos része a kinti életre való felkészítésnek az intézeti évek alatt, hogy megtanulják a lányok az idejüket strukturálni. Az állandó, nap mint nap ismétlődő tevékenységek ritmust adnak a napoknak, heteknek, hónapoknak, ami talán kiszámíthatóvá, tervezhetővé teszi a jövőt. Az igazgatónő szerint abba a hibába sem szabad esni, hogy túl sokat várjunk az itt töltött időtől. Sokszor már az is elegendő célnak tűnik, ha a növendékek életébe az intézeti évek egy kis nyugalmat hoznak, s azáltal, hogy megismer egy másféle világot és értékrendet, mint amiben addig élt, módja és ideje van elgondolkodni dolgokon, saját magán, helyén a világban. Ebben a nevelők maximálisan segítik, de tudni kell: mindez csupán egy esély, egy lehetőség, amellyel korántsem biztos, hogy minden növendék élni tud vagy akar.

Javítóintézet és/vagy börtön – nevelés és/vagy büntetés?

Érdekes volt, hogy a bemutatkozásomkor az igazgatónő csak az intézmény nevére (Rendőrtisztviselői Főiskola) koncentrált, s mikor egy későbbi kérdésére (Milyen rendőr is lesz Magából?) válaszolva közöltem, hogy nem rendőr leszek, hanem bévés, sőt, már voltam és vagyok is, akkor meglepődött. Ez a kis félreértés viszont remek apropót adott ahhoz, hogy a beszélgetés során többször is visszakanyarodjon a javítóintézetek és a börtönök különbségeihez. Ismeretei és tapasztalatai alapján nincs – valljuk be, nem is lehet – túl jó véleménye az ott folyó nevelőmunkáról, pedig szerinte annak ugyanolyan fontos szerepe volna ott is, mint amilyen a javítóintézetekben. Különösen a fiatalkorúaknál, de a felnőtteknél is. Amikor elmondtam neki, hogy én további pályámat a bévénél nevelőként képzelem el, még inkább hangsúlyozta az ehhez a munkához szükséges emberséget, mert szerinte amíg ilyen börtönviszonyok vannak Magyarországon, addig az elítéltek egyetlen reménysége a nevelőkben van. Ugyancsak e téma kapcsán került szóba az, hogy a tőlük kikerülő fiatalok közül kik és miért folytatják bűnözői karrierjüket, s jutnak előbb vagy utóbb börtönbe. Ugyanazt hangsúlyozta az okok közül, ami már szinte unalomig ismert: a megfelelő, azaz segítő társadalmi környezet ordító hiányát. Amíg az intézetből való kikerülés után a fiatalok sem lakhatást, sem munkalehetőséget nem találnak, addig sokuknál sajnos a jól begyakorolt, mélyen beépült megoldási módok – pl. a bűnözés – kapnak újra főszerepet. Az ellátórendszer hibáiról, hiányosságairól, az állami gondoskodás pazarló voltáról panaszkodva szóba jött a családi pótlék vagy az otthonteremtési támogatás körüli gazdasági tehetetlenség. Az állami neveltek esetében például a családi pótlék évek alatt összegyűjtött összege épp csak pihen a pénzintézetben, és képtelenek megoldani, hogy érdemlegesen kamatozzon is. Pedig, ahogy mondta, létezik erre is megoldás: az ún. gyerekbank.

A nevelés és/vagy büntetés dilemmáját is végigvettük. Mint javítóintézetben dolgozó szakember mindenképpen a nevelést tartja elsődlegesnek, ugyanakkor vallja, hogy keresni kell a kényes egyensúlyt a kettő között. Náluk a növendékek fele például előzetes letartóztatását tölti, ami nyilván szigorúbb feltételeket szab, mint az intézetbe utaltak esetében. Az ide vonatkozó példája azonban arról tanúskodik, hogy mégis igyekeznek valamelyest kompenzálni őket. Most ősszel az intézeti növendékek Kalocsára mennek egy szüreti mulatságba, az előzetesek viszont nem, hiszen nem hagyhatják el az intézetet. Ezért nekik az intézeten belül szervezik meg a szüreti bált. Amit igazgatónő a büntetések terén a

legfontosabbnak tart, az két dolog. Az egyik, hogy bármi történik a gyermekkel, arra már a legelső időktől kezdve mindig kell hogy legyen valamilyen reakciója legalább a szűkebb, de ha kell, a tágabb környezetnek is. Normális szocializációs környezetben az első csínytevéseket a család rosszallása, ideális esetben egyfajta erkölcsi magyarázat is kíséri, amiből a gyermek fokozatosan megtanulja a követendő normákat. Am sokaknál ez elmarad. Ott még mindig lehetne reagálnia a tágabb környezetnek, pl. az iskolának. Igen, de mi van, ha a gyerek például nem jár oda? Vagy az iskola nem törődik vele? Túl későn történik az első rosszalló visszajelzés, amikor már nem ritkán akkora a baj, hogy nehezen fékezhető vagy akár visszafordíthatatlan a kriminalizálódás folyamata. Problémának látja, hogy a magyar törvények a 14 év alattiakkal egyáltalán nem foglalkoznak, s aztán hirtelen, minden átmenet nélkül a legdurvább szankciótól sem riadnak vissza. A másik, hogy a gyermekkel és fiatalokkal történetekre a visszajelzés a lehető leggyorsabb legyen. Nonszensznek tartja, hogy sokszor az elkövetett cselekmény után másfél évvel születik bírósági ítélet, s bizony a fiatal azt nem értékeli szankcióként, mert annyira távol áll már tőle a cselekmény. Sok fiatal látja a különböző eljárási cselekmények közben, s van alkalmuk megfigyelni, hogy nem ritkák az erős negatív érzelmi megnyilvánulások, vagy éppen a közöny, amit a saját tetteik és a sértettek felé tanúsítanak. Ilyenkor a büntetésnek sincs sem visszatartó, sem pedig megbánást kiváltó ereje. A fiatalok bíróságát Puskás Péterhez hasonlóan ő is hiányolja. Ritka kivételként említette Vaskuti András bírót, aki bizonyos mértékig szakosodott a fiatalokra, s ez egészen olyan szintig értendő, hogy a tárgyalóteremben használt hangnem is speciális. Amire szükség is van. Lányoknál kiváltképpen.

A lányok sem angyalok...

Az aszódi intézettel való összehasonlítást természetesen elsősorban a növendékek neme adja. Míg Aszódon fiúkkal, addig Rákospalotán lányokkal foglalkoznak. Hogy miben mások a fiúk meg a lányok, arra igazgatónő részletes választ adott. Egyfelől a tipikus kamaszkori problémák eleve másként jelentkeznek a két nemnél. A lányok sokkal érzékenyebbek, „bonyolultabbak”, sokkal árnyaltabb, kifinomultabb eszközökkel lehet közelíteni hozzájuk. Gyakoriat náluk a szélsőséges érzelmi megnyilvánulások, kilengések. A fiúknál egyértelműbbek a viszonyok, ők könnyebben motiválhatók. Náluk sokkal jobban lehet építeni a közösségi nevelésre, a lányoknál viszont az egyéni neveléssel érhető el jobb eredmény. Utóbbi nyilván időigényesebb. Nagyon szimpatikus és tiszteletreméltó volt számomra, ahogyan igazgatónő kijavított, amikor azt mondtam, hogy szóval a lányok sokkal rosszabbak, mint a fiúk. Nem rosszabbak, mondta ő, csak másminyenek. Mindkettőnek érteni kell a nyelvén, s ez a lényeg.

Beszédes már az is, hogy míg fiúnevelő intézetből három is van az országban, addig leánynevelőből csak egy. Nem egyszerűen az a helyzet – bár nyilván ez az elsődleges ok –, hogy a fiatalok bűnelkövetők körében sokkal kevesebb a lány (nagyjából 10%), hanem az is megfigyelhető, hogy kevésbé jellemző, hogy a bírók a lányokat intézetbe utalják. A lányok által elkövetett bűncselekmények jellemzői azonban nagyon sokat változtak az elmúlt húsz évben⁴⁴. Az igazgatónő visszaemlékszik még pályájának kezdeti éveire, amikor a lányok által elkövetett leggyakoribb bűncselekmény a zseblopás és a prostitúció volt. Előbbi szinte egyáltalán nem fordul elő, utóbbi pedig már nem bűncselekmény.

⁴⁴ Ehhez a témához lásd még: Csermáné dr. Váradi Erika: Új tendenciák a fiatalok bűnözésében – nemzetközi kitekintés. Előadás a Magyar Kriminológiai Társaság „Fiatalkori bűnözés és demográfia” címmel megrendezett kerekasztal-beszélgetésén az Országos Kriminológiai Intézetben 2006. szeptember 26-án. Az előadás megjelent itt: Kriminológiai Közlemények 64., Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2007., 200-231. o.

Viszont az elkövetett bűncselekmények 80%-a erőszakos jellegű: rablás, zsarolás, elsősorban kortársak vagy fiatalabb gyerekek, illetve idősek ellen. A másik ijesztő tendencia, hogy míg a lányok korábban csak a fiúkhöz csapódva legfőbb „csendestársak” voltak, addig manapság egyre gyakrabban már önállóan, bandákba verődve bűnöznek. Ami a lányoknál egyáltalán nem jellemző, az a gépkocsifeltörés és a járműeltulajdonítás.

A másik, egyáltalán nem elhanyagolható különbség az igazgatónő szerint feltétlenül abban keresendő, hogy Aszódon nincs előzetes letartóztatott, amiből adódóan homogénebb a nevelési program. (Előzetes letartóztatásban lévő fiúkkal a budapesti Szőlő utcai, illetve a debreceni javítóintézet foglalkozik. Sőt, a Szőlő utcában csak előzetesek vannak.)

Még egy adalék a lányokhoz, bár kissé áttételesen. Kerezsi Klára írja, hogy a „gyakorlati szakemberek jól érzékelik a fiatalkorú bűnelkövetők körében jellemző macho viselkedés-mintát, amelyet a filmek, a reklámok, a számítógépes játékok sugallnak. Találónan nevezi ezt a jelenséget Tony Jefferson⁴⁵ (1996: 80) »keményfiú-kontextus«-nak, utalva arra, hogy a fiatalkorú bűnelkövetők a saját maguk számára a hátrányos helyzet elemeit a keménység fogalmaiban értelmezik. Ez az értelmezési keret azért lehet olyan jellemző a – jellemzően deprivált – fiatal férfiakra, mert nincs valós társadalmi hatalmuk, hiszen képzetlenek és munkanélküliek, de egy olyan kultúrában élnek, amely a patriarchális hatalom értékeit közvetíti a számukra.”⁴⁶ A mai, emancipált világban, amikor a nemi szerepek szinte felcserélődnek, de legalábbis megfigyelhető a nők térnyerése az életnek eredetileg kizárólag a férfiakhoz kötődő területein is, nem kell különösebben magyarázni, hogyan vetítődik át mindez a fiatal lányokra. Különösen azokra, akik korán a bűnelkövetés útjára lépnek. Egyes kollégák szerint (s ezt azok a bévések is rendre megerősítik, akik női börtönökben dolgoznak) a nők sokszor szinte kegyetlenebbek tudnak lenni a férfiaknál.

A siker különböző léptékei

A javítóintézeti nevelés hatékonyságát firtató kérdésemre B. Aczél Anna kétfelől közelítette a választ. Nyilván más számít sikernek, eredménynek, ha rövid, vagy ha hosszú távon gondolkodunk. Hosszú távon az az eredmény, ha a kikerülő fiatalok meg tudnak állni a saját lábukon, be tudnak illeszkedni a társadalomba, s normális életet tudnak élni. Erről azért van viszonylag kevés közvetlen visszajelzésük, mert vagy csak a kiemelkedő sikertörténetek főszereplői jeleznek nekik vissza személyesen, vagy csak azokkal találkoznak újra, akik bajba kerülnek, s segítségért jelentkeznek. Akik valamennyire megtalálják a helyüket a kinti életben, azoknak egy jelentős része legfőképpen felejteni akarja az intézeti múltját, s érthetően nem nagyon beszél róla senkinek. Ezenkívül a siker fogalma rendkívül viszonylagos, hiszen a fiatalok olyan sokféle és annyira különböző színvonalú szociális környezetből jönnek, hogy némelyiküknél már az is óriási eredménynek számít, hogy pl. rendezett lakhatási körülményeket képes kialakítani. Másnál egy iskola, egy szakma elvégzése és a munkába állás a siker, megint másoknál a családalapítás, gyermekvállalás. Éppen ezért az intézeti nevelők többsége hamar megtanulja, hogy áldozatos munkájához az erőt a rövidebb távú, belátható, vagy ahogyan az igazgatónő fogalmazott, a kisebb léptékű sikerek adják. Ilyen például a bizalom lassú, fokozatos kiépítése a növendékekben, aminek az egyik legbiztosabb jele, ha megnyílnak, ha segítségért fordulnak a nevelőkhöz, egyáltalán jelzik, ha baj van. Ez sokak számára

⁴⁵ Jefferson, Tony: „Gyere ki a hóra”. Mike Tyson és a destruktív férfivágyak. Thalassa 1. sz., 77-94. o., Thalassa Alapítvány, Budapest, 1996.

⁴⁶ Kerezsi Klára: Büntetve gondozni? A javítóintézeti nevelés helye a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerében. In: Esély 2007/3. szám, 49. o.

talán valóban túl kis lépésnek tűnik, de ha igazán belegondolunk abba, hogy ezek a gyerekek honnan jöttek, akkor megértjük, hogy számukra ezek a kis lépések is mennyire fontosak.

A szakirodalomban fellelhető kutatási eredményeket természetesen B. Aczél Anna is figyelemmel kíséri. A 2008-as Kerezsi–Kó-féle kutatásról különösen elismerően beszélt. Fentebb ezt a kutatást részletesen ismertettem, itt most csak annyit emelnék ki, ami az igazgatónő szerint az egyik legfontosabb hozadéka volt. A kutatók hipotézise ugyanis az volt, hogy a javítóintézetek nevelő hatása nem vagy nehezen kimutatható, ám a vizsgálati eredmények számukra is meggyőzően egyértelműen cáfolták ezt. Az igazgatónő egyébként maga is publikál, és személyes pályafutásának igen fontos állomásaként meg kell említeni a Bárczi Géza Gyógypedagógiai Főiskola Pszichopedagógia, majd Szociálismunkás-képző Tanszékén oktatóként 1973-tól 2009-ig eltöltött éveket, amelyek során a szociális szakma generációit tanította. Doktori disszertációjában⁴⁷ is azt vizsgálta, hogy milyen lehetőségei vannak a javítóintézeti nevelésnek, különösen akkor, ha ott deviáns fiatalokat zárunk össze, s egymásra bizzuk őket? A válasz egyértelműen abban keresendő, hogy minden attól függ, milyen erős hatást tudnak gyakorolni a növendékekre az intézeti nevelők.

„Én már jól vagyok, de hogyan tudnék másoknak is segíteni?”

Végül őt is megkérdeztem arról, mi az a legnagyobb siker, amire a legbüszkébb, ami a legjobb érzéssel tölti el. Annak a fiatal nőnek az esetét mesélte, aki tőlük kikerülve biztos családi és egzisztenciális háttérre találva immár annyira jól van, hogy amikor e-mailben megkereste az igazgatónőt, nemcsak erről számolt be boldogan, hanem abban kért tanácsot, hogy most már ő hogyan segíthetne másokon... Azt hiszem, ennél szebb visszajelzést valóban nehéz elképzelni.

⁴⁷ B. Aczél Anna: Szocializációs hatásmechanizmusok vizsgálata speciális intézetekben élő fiatalok körében. Doktori disszertáció. Kézirat.

4. ÖSSZEGZÉS HELYETT: HOGYAN TOVÁBB, JAVÍTÓINTÉZET?

Kerezsi Klára kérdezte ezt 2007-es tanulmányában, s most, végigtekintve a javítóintézetek történetén és jelenén, vele kérdezem én is. Kerezsi négy pontban vázolta, hogy „mivé alakulhat a javítóintézet, milyen új feladatokat vállalhat fel:

1. A javítóintézet válhat kizárólag az előzetes letartóztatás végrehajtási helyévé, annak érdekében, hogy az előzetesen fogva tartott fiatalok jogai maradéktalanul érvényesüljenek.
2. A droggal kapcsolatos bűncselekmények miatt elítélt fiatalok gondozási feladatait is vállalhatja, ezzel biztosítva a szenvedélybetegségek megfelelő kezelését azoknál a fiataloknál, akiknél szabadságelvonást tart szükségesnek a bíróság.
3. Természetesen lehet belőle „kis börtön” is, ha csupán azokat az igényeket vesszük tekintetbe, amelyeket a közvélemény a szabadságelvonásokkal szemben megfogalmaz.
4. Lehet ugyanakkor a helyreállító igazságszolgáltatás tereuma is, hogy a félig zárt intézeti körülmények között ne csupán a személyi megelőzésre törekedjen, de a cselekményire is, olyan programok indításával, amelyek határozottabban érvényesítik a sértett érdekeit és a bűncselekménnyel okozott kár helyreállításának szükségességét.”⁴⁸

Kerezsi elismerően idézi azokat a hiteles nevelési célokat megfogalmazó javítóintézeti programokat, amelyek gyakorlati működését e dolgozatban röviden én is igyekeztem bemutatni. Minden elismerés ellenére azonban, sajnos, teljesen egyet lehet érteni azzal a véleményével, hogy a javítóintézeti nevelési filozófiák önmagukban mit sem érnek. Az ott dolgozó nevelő kollégák elhivatottsága csak szélmalomharc marad, ha a társadalmi feltételek nem változnak.

A problémát leginkább a jogalkotás területén kell keresni. A büntető jogszabályok öncélú szigorítása, amely felé a jelenkori magyar kriminálpolitika is tart, szemléletesen mutatja, hogyan fenyegeti a zsákutcába jutás veszélye – többek között – a javítóintézeti nevelés jövőjét is. A pontos magyarázatért szintén Kerezsi Klárához fordulhatunk. Az igazságszolgáltatási rendszerben jelenleg „három irányzat él a fiatalok büntető igazságszolgáltatási rendszerét alakító reformtörekvésekben:

1. Nyugat-Európa országai erősítik a fiatalok felelősségi rendszerének különállását, és bővítik a „más elbánást” biztosító eszközök körét. A nevelési intézmények hatásának erősítésére és a nagyobb differenciálási lehetőség megteremtésére törekszenek.
2. Az Egyesült Államokban viszont megkérdőjeleződött a fiatalok büntető igazságszolgáltatási rendszere különállásának indokoltsága, a fiatalok önálló bíróságainak szükségessége – különösen az erőszakos vagy súlyos bűncselekmény visszaesőként elkövető fiatalok esetében.
3. Új-Zélandon és Ausztráliában viszont a fiatalok kezelőrendszerében különösen erős a kárhelyreállító igazságszolgáltatás eszköze, a jóvátétel, az elterelés és a mediáció.”⁴⁹

Végigtekintve a mai magyar kriminálpolitikai és az ehhez kapcsolódó törvényhozási gyakorlatot, nem nehéz észre venni, hogy Magyarország egyre inkább az amerikai modell mellett látszik elköteleződni. Hogy ez minek „köszönhető”, arra e dolgozat keretei között

⁴⁸ Kerezsi Klára: Büntetve gondozni? A javítóintézeti nevelés helye a fiatalok büntető igazságszolgáltatási rendszerében. In: Esély 2007/3. szám, 52. o.

⁴⁹ I. m.: 41-42. o.

nem kívánok kitérni. A szakmának a fiatalkorúak iránt elkötelezett jelentős része ezt rendre megteszi, legutóbb például 2010. október 15-én gyűltek össze az ELTE Jogi Karán egy konferencián. A kifejezetten erről szóló szekcióban az előadók (kriminológus kutató, bíró, jogi egyetemi oktató) és a hozzászólók (ügyvéd, ügyész) a nemzetközi, elsősorban az európai tendenciákról szólva a megelőzés elsődlegességéről, ún. közösségi alapú fellépésről, gyermekbarát igazságszolgáltatásról, alternatív szankciókról, helyreállításról, elterelésről, a szabadságvesztés büntetés végső megoldás jellegéről, a fiatalkorúak bíróságáról beszéltek. Ezzel párhuzamosan azonban – sajnos – szükségszerűen megjelent a mai magyar „valóság” is, amelyet az alábbiak jellemeznek: a kriminológia tudományának, a kutatási eredményeknek a szinte teljes mellőzöttsége, a bíróságok leterheltsége miatt a fiatalkorúak büntetőügyeinek elhúzódása, a bírói kar érdektelensége és gyakran hozzá nem értése. És a várható intézkedések még ennél is kedvezőtlenebb jövőt sejtetnek. Ott lehettem ezen a tanácskozáson, s egyáltalán nem meglepő módon a hallottak ugyanazokban az alapelvekben erősítettek meg, amelyeket a dolgozatomban mindvégig képviselek.⁵⁰

Kerecsi így folytatja fejtegetését: „Mindhárom megközelítés közös jellemzője a büntetőjogi garanciák érvényesítése, tehát a nevelési célok csak a büntetőjogi biztosítékok betartása mellett érvényesülhetnek.” Egyet ért a Fülöp Ágnessel és Nagy Emesével, akik szerint „napjaink kriminológia- és jogtudományának egyik alapvető feladata, hogy feltárja azokat a tényezőket, kidolgozza azokat az elveket és jogi kereteket, amelyekben a klasszikus büntetőjog formáinak megtartása mellett a kezelő szemlélet törekvései megvalósíthatók”⁵¹. A szerzőpáros ekképpen summázza a fiatalkorúakra vonatkozó büntető igazságszolgáltatás kibékíthetetlennek tűnő két jellemzőjét:

- „1. Egyrészt figyelembe kell venni azt, hogy az életkori sajátosságok – még ha nem is érintik a büntetőjogi felelősség kérdését – mindenképpen eltérő választ igényelnek a büntető hatóságoktól.
2. Másrészt válaszlépéseit a büntetőjog keretei között kell tartania, hiszen más fiatalkori devianciától elkülönülten csak bűncselekményre reagálhat, a büntetőjog kereteibe illeszthető válaszokkal.

Az 1990-es évek során a jogalkotó többször is módosította a Büntető Törvénykönyvet, és a büntető eljárási rendelkezéseket. A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerének módosítása részben a fiatalok bűnözéssel kapcsolatos helyzet javítását, és a fiatalok bűnelkövetők reszocializálásának erősítését célozta. Emellett kiemelt figyelmet kapott a hazai szabályozás és a nemzetközi egyezmények és sztenderdek összhangjának megteremtése. A hazai büntetőjogi szabályozás ugyanis nem illeszkedett a nemzetközi követelményekhez: nem érvényesült a szabadságelvonással járó szankciók „végső eszköz” jellege; hiányzott az alternatív büntetések rendszere; a büntetőeljárási jogban nem voltak intézmények a differenciált elbírálásra; hiányzott a reszocializációt szolgáló intézményi háttér; a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézetei a felnőttek intézetének enyhébb

⁵⁰ A délelőtti plenáris előadások után abban a délutáni szekcióban vettem részt, ahol „A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása: reformelképzelések” témaköréről tudhattunk meg többet. A szekció beszélgetőpartnerei voltak: Dr. Vaskuti András (Fővárosi Bíróság, tanácselnök, bíró, az ELTE ÁJK Büntető Jogi Tanszék tiszteletbeli tanára), Dr. Váradi Erikától (ME ÁJK, egyetemi docens) és Dr. Sárkány Esztertől (OKRI, tudományos munkatárs) Dr. Ligeti Miklós (Belügyminisztérium, főosztályvezető-helyettes).

A konferencia teljes programját lásd itt: http://elteonline.hu/online-tudomany/2110/a_globalizacio_kihivasai_kriminalpolitikai_valaszok

⁵¹ Fülöp Ágnes–Nagy Emese: A fiatalok bűnözés ügyészégi jogalkalmazói című kutatás zárójelentése. OKRI, Budapest, 2004., 3. o.

formáiként működtek; hiányzott a speciális képzés és a megfelelő szakemberek sora.”⁵² E körben a Fülöp–Nagy szerzőpáros fontos szempontra hívja fel a figyelmet az Országgyűlés 115/2003 (X. 28) számú határozatának szövegében: „A büntető igazságszolgáltatás nem rendelhető alá a bűnmegelőzés szempontjainak. A jogbiztonság követelménye és az állampolgári jogok védelme érdekében úgy kell megőrizni a büntető igazságszolgáltatás hagyományos, garanciákban gazdag rendszerét, hogy az ne rendelődjen alá a társadalmi bűnmegelőzés sajátos szempontjainak. A büntetőpolitika működésével kapcsolatos alkotmányos elvárások csak erre figyelemmel teljesülnek.” Messzemenően egyet lehet érteni következtetésükkel is, mely szerint „ezen elvi megfontolás igen fontos garanciális korlátja és egyben érvényesülési biztosítéka a kezelő szemléletű büntetőjogi elveknek”⁵³. A hivatkozott szerzőknek igazuk van abban is, hogy a fiatalokkal kapcsolatosan „a magyar büntetőjog szemléletét a megtorló és kezelő elvek egyidejű jelenléte alakítja”, és azt is pontosan látják, hogy „e kettős hatás inkább az egyes irányok jogintézményeinek egymásmellettségét, mintsem harmonikus elvi és funkcionális egységét eredményezi”⁵⁴.

Az alcímben megfogalmazott kérdésre tehát a válasz korántsem egyértelmű. Szintén Kerezsi Klárát idézem, aki kitűnően összegezte, hogy a „javítóintézeti nevelés alkalmazásánál három szempontot kell egyszerre érvényesíteni:

1. A garanciális szabályok érvényesítését, e követelmény miatt vált határozott tartamúvá a javítóintézeti nevelés.
2. Fontos követelmény a fiatalok jogainak biztosítása. Emiatt szabályozza a javítóintézeti rendtartás – összhangban a Nemzetközi Gyermejjogi Konvencióval – igen részletesen a javítóintézeti neveltek ellátását és jogait (élelmezés, ruházat, személyiségfejlesztés stb.).
3. Tekintettel kell lenni továbbá arra a fiatalok életkorából eredő jellegzetességeire, hogy pszicho-szociális szempontból „átmeneti” állapotban vannak: sem testi, sem szellemi, sem személyiségbeli fejlődésük nem befejezett. Ez a megközelítés a pozitivisták kriminológiai kutatásainak eredményeire épül, és ez a hagyomány – legalábbis Európában – megkérdőjelezhetetlen érték. E harmadik kívánalomba illeszkedik hiánytalanul a javítóintézeti nevelés.

Vizsgáljuk meg, hogy lehet-e ebben szerepe annak, hogy a javítóintézetek megtestesítik azt az értelmezési keretet, amely a „megfosztottság-megjavítás” keretben értelmezi a bűnelkövetést: a fiatalok bűnelkövetők megfosztott, deprivált fiatalok, ez érthetővé, talán megbocsáthatóvá is teszi, ha bűnelkövetővé válnak. A javítóintézet nem büntetni, hanem – mint a neve is mutatja – javítani akar, részben azért, hogy megadja a vétkesnek mindazt, amitől meg volt fosztva, például a szeretetet és a fegyelmet.”⁵⁵ Kerezsi ennek illusztrálására – kissé kétkedve és aggódva – idézi az aszói intézet filozófiáját: „Növendékeinkkel szemben a büntető igazságszolgáltatás az ítélet meghozatalával egyidejűleg befejezte a küldetését. Rendeltetésünk nem a fiatal megbüntetése. (...) A növendék befogadásával javítóintézeti fejlesztő, korrekciós nevelés veszi kezdetét. (...) A javítóintézet nem büntető intézet. Személyzete nem a büntetés-végrehajtás személyzete, ezért módszertanában és a feladat ellátáshoz való viszonyulásában sem válhat hasonlatossá

⁵² I. m.: 303. o.

⁵³ Fülöp Ágnes–Nagy Emese: Új törekvések a fiatalok büntetőjogában. Kriminológiai Tanulmányok 42. (Szerk.: Irk Ferenc). OKRI, Budapest, 2005., 307. o.

⁵⁴ I. m.: 303. o.

⁵⁵ Kerezsi Klára: Büntetve gondozni? A javítóintézeti nevelés helye a fiatalok büntető igazságszolgáltatási rendszerében. In: Esély 2007/3. szám, 48-51. o.

a büntetés-végrehajtással. (...) A javítóintézeti nevelés időtartama alatt a teljes személyzetnek közös a célja: a növendék személyiségfejlődésének támogatása”⁵⁶

Talán nemcsak engem, de a kutatót is meggyőzte valamelyest, hogy az aszódi (és megjegyzem az országban az összes többi) intézet alapelveit látszanak igazolni azok a kutatások is, amelyek közül az egyikre maga Kerecsi is hivatkozik. Ez Hatvani Erzsébet és Papházi Tibor vizsgálata, amely visszaigazolta, hogy a fiatalkorú bűnelkövetésnek ebbe a bizonyos „megfosztottság-megjavítás” keretbe illeszkedő értelmezése a fiatalkorú növendék hozzátartozói számára is elfogadható. „A jogerős ítélettel rendelkező fiatalkorú bűnelkövetők hozzátartozói pozitívan értékelik az intézetet, az intézet adta tanulási lehetőségeket, melyet a felnőtté válás, sikeres társadalmi integráció alapjának tartanak. A családok gyermekükkel való kapcsolata jónak mondható, a gyermeket a kikerülése után is támogatni szeretnék. Az intézetet kollégiumként fogják fel, ahol a gyermek tanulmányai biztosítottak, mivel a fiatalok egy bizonyos idő elteltével hazamehetnek, így a család és a gyermek kapcsolattartását az intézmény részéről biztosítottak látják. Az intézettel szemben megfogalmazott elvárás: a tanulási lehetőség és szakmaszerzés biztosítása.”⁵⁷

Az intézetekből kikerülő növendékek utánkövetéses vizsgálataiból soha nincs elég, de úgy látszik, bármennyien és bármilyen meggyőzően bizonyítanak is, hogy a javítóintézeti nevelés hasznos és eredményes, mégsem lenne elég ahhoz, hogy a javítóintézetek egyértelműen pozitív jövőt remélhetnének hazánkban. Sajnos mind a szakirodalomban olvasott vélemények, mind pedig az intézeti szakemberekkel való beszélgetések során ezt a jövőért aggódo pesszimizmust tapasztaltam.

A hogyan továbbra tehát több lehetőség létezik, amelyek közül az egyik Magyarországon valószínűleg a közeljövőben meg fog valósulni. Figyelve az e téren egyre inkább hangosodó közvéleményt, sőt, szinte követelést és az ennek kiszolgálását szem előtt tartó politikát, tartok tőle, hogy a harmadik megoldás felé billen majd a mérleg, s nem feltétlenül a bekötött szemű Jusztiáciáé... Különben sem kedvelem ezt a szimbólumát az igazságszolgáltatásnak, mert sosem érttem, miért kellene vaknak lennie annak, aki emberek sorsáról dönt. Lásson inkább! Lásson meg minden olyan körülményt, amelyet figyelembe kell vennie, hogy olyan döntést hozhasson, amely a lehető leginkább képes segíteni – mindenkinek! – abban, hogy mihamarabb helyreálljon a közösség normális működése.

A dolgozat írásának idején jelent meg egy összefoglaló írás⁵⁸ az új közbiztonsági csomagban bevezetett intézkedésekről. Konkrétan arról van szó, hogy míg eddig a 20 ezer forint alatti lopásért a bíróság pénzbírságot szabhatott ki, mostantól a felnőtteket 90 napi, a 14-18 éveseket 45 napra börtönre is ítélik. „A Magyar Helsinki Bizottság és a Társaság a Szabadságjogokért szervezet már a törvényjavaslat ellen közös nyilatkozatban tiltakozott. Különösen a tizenévesek elzárása miatt. A jogvédők a New York-i Egyezmény, az Európai Tanács ajánlására és az ENSZ szabályaira hivatkoztak: fiatalkorúaknál a fogva tartás csak végső esetben alkalmazható, esetükben a büntetés célja a nevelés, nem a megtorlás.”⁵⁹ Cserni János, a Fővárosi Bíróság tanácselnöke szerint ez az intézkedés ellentétes a büntetőjog alapelveivel, az arányossággal. Elmondja továbbá, hogy „a vagyoni szabálysértéseket gyorsított eljárással bírósági titkárok fogják tárgyalni.” Ez a titkárok feletteseknek, a bírának való kiszolgáltató helyzete miatt sérti a bírói függetlenség alapelvét, nem is beszélve arról, hogy a frissen jogi egyetemet végzett, épp csak gyakornoki idejüket töltő titkároknak semmilyen szakmai és élettapasztalatuk nincsen

⁵⁶ <http://www.aszod-afi.hu/pdf/sargafalak.pdf>

⁵⁷ Hatvani Erzsébet–Papházi Tibor: Deviancia és szociális fogyatékoság. A javítóintézetekből elbocsátottak utánkövetéses vizsgálatának lehetőségei, tapasztalatai. I-II. rész. Társadalomkutatás 1/2003., 123. o.

⁵⁸ Büntetőnevelés. Gyerekek rács mögött. Sándor Zsuzsa írása. 168 óra, 2010. július 29., 20-21. o.

⁵⁹ I. m.: 20. o.

ahhoz, hogy nagyon kényes, gyerekeket érintő perekben döntsenek. Ugyanebben az írásban idézik Vaskuti András bírónak a véleményét is, „aki sok éve ítélkezik kamaszok büntetőügyeiben. Régóta szorgalmazza, hogy nálunk is hozzák létre a külföldön már bevált fiatakorúak bíróságát, ahol erre specializálódott bírák, védők, ügyészek szorosán együttműködnének a gyermekvédelemmel. Vaskuti nonszensznek tartja, hogy szabálysértő tizenévesek esetében – mivel náluk végképp nincs esély a pénzbüntetés behajtására – a bíróság csupán két lehetőség közül választhasson. Vagy figyelmezteti a kamaszt, vagy elzárja. Még számos más megoldás is lehetne. Ám a kormány egyáltalán nem tárgyal a szakmával – szögezi le Vaskuti.”⁶⁰ A cikkben több szakértő is megszólal, a kriminológus Finszter Géza, a jogszociológus Gyurkó Szilvia, akik egyértelműen az ebbe a körbe tartozó bűnelkövető fiatalok szociális problémáira, illetve azok megoldására hívják fel a figyelmet. (Ők is, sokak között, azokhoz a szakemberekhez tartoznak egyébként, akikkel Vaskuti bíró szerint nem tárgyal, nem egyeztet a jogalkotó.) Sokan és szívesen hivatkoznak arra, hogy hiába van 1997 óta elfogadott jó gyermekvédelmi törvényünk, ha annak végrehajtásához a szükséges pénzforrások soha nem álltak rendelkezésre, és szakember sincs elég. Finszter és Gyurkó is egyetértenek abban, hogy „nem is elsősorban pénzre, inkább szemléletváltásra lenne szükség.”⁶¹ Az itt írtak egyértelműen megerősítik mindazt, amit az intézeti igazgatók is hangsúlyoztak.

A ma Magyarországon működő javítóintézetek hivatalosan megfogalmazott programjai és az ezekkel összhangban lévő hétköznapi gyakorlata, az átolvasott szakirodalom, illetve a két javítóintézeti igazgatóval való személyes találkozások és beszélgetések tapasztalatai számomra minden kétséget kizáróan látszanak igazolni azt a felfogást, amelynek középpontjában a bevezetőben kiemelt, s dolgozatomban központi gondolatává emelt érték – az emberség – áll. Igazán eredményes és hosszú távon is működő, az egyén számára is megfelelő jövőképet nyújtó, s a társadalomnak is megtérülő megoldást véleményem szerint csak a nevelés eszközei kínálnak.

Feltételezem, hogy a dolgozat olvasója számára nem lehet kérdéses, magam mely utakat tartanám kívánatosnak, melyeket látom egyáltalán járhatónak, s melyikről gondolom, hogy kiszámíthatóan zsákutcába vezet. Az aszódi intézet látogatása előtt pár hónappal szakdolgozatom lehetséges témájaként a resztoratív (helyreállító) igazságszolgáltatás elvi és gyakorlati kérdéseivel, dilemmáival akartam foglalkozni. Aztán, a bevezetőben említett okokból, mégis a javítóintézet győzött. Ám most, a munka végeztével kétséget kizáróan úgy látom, egyik téma sem győzte le, mert nem is győzheti le a másikat, hiszen ezek nem egymással versengő, hanem épp ellenkezőleg: egymást kiegészítő, támogató módszerek. Mert pontosan ugyanazt szolgálják: a sokszor nagyon is érthető és kideríthető okból a bűn útjára tévedt fiatalok „megmentését”, a normális életbe való (vissza)terelését, s ezzel egy mindannyiunk számára élhetőbb világ kialakítását. Persze mindezt csak akkor, ha a javítóintézetek sem csupán magányosan, elszigetelten küzdenek, hanem méltó helyükre kerülnek a társadalom életében. Hiába működnek sikeresen, hiába nagy az elfogadottságuk a szociális szakmán belül és az érintettek körében, ha a társadalmi környezet – egyelőre legalábbis – még mindig nem érti őket, s ezért nem megfelelően segíti, hogy az elért eredmények tartósan megmaradhassanak. Amíg a társadalom nem érett meg arra, hogy a mindenáron való büntetés, megbélyegzés, kirekesztés helyett a megelőzést középpontba állító szemlélettel elfogadóbb, együttműködőbb és empatikusabb legyen, addig hosszú még az út, amely egy javítóintézetek nélküli világot vezet.

⁶⁰ I. m.: 21. o.

⁶¹ I. m.: 21. o.

Kapa-Czenczer Orsolya már idézett disszertációjának gondolatai is éppen ide illenek: „Mind a röviden bemutatott jogszabályi elvárások, mind pedig az intézetek működése tükrében fontos jövőbeli irányvonal lehetne a javítóintézetek szerepének növelése. Egyértelmű, hogy ezek az intézetek amellet, hogy relatív elszigetelt rendszerben, a fegyelem és a kötött napi program által nevelik a fiatalokat, valamint nagy hangsúlyt fektetnek az alaptanulmányok befejezésére, illetve a továbbtanulásra, szakmák elsajátítására, gyakorlatilag kellőképpen nyitott szellemiségűek is egyben ahhoz, hogy a káros és visszafordíthatatlan folyamatokat és hatásokat kivédjék. Az intézetek által működtetett csoportos nevelő célzatú foglalkozások olyan elemeket is tartalmaznak, amelyek célirányosan azt a fiatal bűnelkövető kategóriát érintik, akiknek erre valóban szükségük van, valamint olyan többlet információtartalmú programokat szerveznek, amelyek észrevétlenül is lekötik és felkeltik ezen fiatalok érdeklődését (pl. az intézetek tartalmassnak és hasznosnak tartják a cigányságtörténeti órákat, a szexuális felvilágosítási tanácsadást, a különböző sportfoglalkozásokat).”⁶²

Dolgozatomat a fenti gondolat illusztrálásaként az aszódi intézet igazgatóhelyettesének egyik vegyes érzést felidéző élményével zárom. Azt kértem tőle az interjú végén, hogy mesélje el sokéves munkájának egy-egy siker- és kudarcélményét. A kettőt sajátosan ötvözi az az eset, amely még nevelői pályájának kezdetén, úgy húsz évvel ezelőtt történt. Egy intézeti neveltet éppen szárnyára bocsájtandó, elkísérte őt leendő munkahelyére (az intézetben kitanult hegesztő szakmában sikerült őt elhelyezni a vasútnál). Amikor meglátta a munkásszállást, ahol a fiatal férfi lakni fog, legszívesebben ő is sírva fakadt volna az ott látott körülmények miatt. Az intézetben biztosított lényegesen jobb feltételek közül ki- és átengedni valakit, ráadásul úgy, hogy még tőle, a nevelőtől vár biztatást az új élet kezdéséhez, a legnehezebb feladatok egyike. Ám megkockáztatom: ha bármelyik intézeti nevelőt megkérdezzük, hogy szerintük ennek ellenére mégis érdemes-e ennyit foglalkozni ezekkel a fiatalokkal, igenlő válaszukhoz kétség sem férhet. Mindannyian hiszik-tudják, amit a Szőlő utcai intézet honlapján található mottó állít: „Ha csak egy fiatal sikerül megmenteni, már nem volt eredménytelen a munkánk!”

⁶² Kapa-Czenczer Orsolya: *Fiatalkorúak reszocializációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt*. Doktori értekezés. Budapest, 2008., 251. o.

IRODALOMJEGYZÉK

- A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve – 2009. I. kötet.* Szerk.: Borbíró Andrea–Kerezi Klára. IRM Budapest, 2009.
- B. Aczél Anna:** A gyermek és fiatalkorú elkövetők integrációjának jövője a helyreállító igazságszolgáltatás szellemében a javítóintézeti tapasztalatok alapján. (lásd: <http://www.bunmegelozes.hu/index.html?pid=47>; lekérdezés: 2008. január 18.)
- B. Aczél Anna:** Nevelők – javítóintézetben. Kézirat
- B. Aczél Anna:** Szocializációs hatásmechanizmusok vizsgálata speciális intézetekben élő fiatalok körében. Doktori disszertáció. Kézirat.
- Büntetőnevelés.* Gyerekek rács mögött. Sándor Zsuzsa írása. 168 óra, 2010. július 29., 20-21. o.
- Csermáne dr. Váradi Erika:** Új tendenciák a fiatalok bűnözésében – nemzetközi kitekintés. Előadás a Magyar Kriminológiai Társaság „Fiatalkori bűnözés és demográfia” címmel megrendezett kerekasztal-beszélgetésén az Országos Kriminológiai Intézetben 2006. szeptember 26-án. Az előadás megjelent itt: Kriminológiai Közlemények 64., Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2007., 200-231. o.
- Fenyvesi Csaba–Herke Csongor:** A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója a hatályos szabályozás tükrében, Rendészeti Szemle, 2007/9.
- Fülöp Ágnes–Nagy Emese:** A fiatalkori bűnözés ügyészégi jogalkalmazói című kutatás zárójelentése. OKRI, Budapest, 2004.
- Fülöp Ágnes–Nagy Emese:** Új törekvések a fiatalkorúak büntetőjogában. Kriminológiai Tanulmányok 42. (Szerk.: Irk Ferenc). OKRI, Budapest, 2005. 302-326. o.
- Hatvani Erzsébet–Papházi Tibor:** Deviancia és szociális fogyatékoság. A javítóintézetekből elbocsátottak utánkövetéses vizsgálatának lehetőségei, tapasztalatai. I-II. rész. Társadalomkutatás 1/2003., 101-124., 2/2003., 203-224. o.
- Jefferson, Tony:** „Gyere ki a hóra”. Mike Tyson és a destruktív férfivágyak. Thalassa 1. sz., 77-94. o., Thalassa Alapítvány, Budapest, 1996.
- Kapa-Czenczer Orsolya:** Fiatalkorúak reszocializációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt. Doktori értekezés. Budapest, 2008. Kézirat.
- Kerezi Klára:** Büntetve gondozni? - A javítóintézeti nevelés helye a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerében. Esély 2007/3. szám, 36–54. o.
- Kerezi Klára–Kó József:** A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának hatékonysága. OKRI Kriminológiai Tanulmányok 45., Budapest, 2008. 93–141. o.
- Kovács Béla Flórián:** Mit javít a javító? Embertárs, 2007/3.
- Krémer Ferenc:** Rossz döntések kora. Rendészetpolitikai tévelygések a rendszerváltás első húsz évében. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010.
- Laczkovics Mária:** A fiatalkorúakkal szemben alkalmazott kényszerintézkedések tapasztalatairól. Kriminológiai Közlemények 66. sz., Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2010., 110-114. o.
- Lévay Miklós:** A fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben kiszabható bünteti szankciók reformja. In: Magyar Jog, 1994/6. szám, 340. old.
- Lőrincz József:** A fiatalkorúak büntetés-végrehajtása. Duna-Mix Kiadó, Vác, 1998, 10. old.
- Lőrincz József:** Nemzetközi tendenciák a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában. IM-BVOP, Budapest, 1992.

- Lőrincz József:** Távlatok. Fejlesztési vázlat a fiatalok hazai büntetés-végrehajtásához. In: Börtönügyi Szemle 13 évf./1. szám, 6. old.
- Rogers, Carl R.:** Valakivé válni: A személyiség születése, EDGE 2000 Kiadó, Budapest, 2003.
- Rozman Gáborné:** A gyakorlat műhelyéből. 120 éves az Aszódi Javítóintézet. Beszámoló az intézet múltjáról, jelenéről, jövőjéről és e sajátos szintéren végzett személyiségfejlesztő munkáról. <http://www.aszod-afi.hu/pdf/gyakorlatmuhely.pdf>
- Sós Inez:** A javítóintézeti nevelés. Szakdolgozat. 2004. Debreceni Jogi Műhely, OTDK különszám, 2005. szeptember
- Szalóki Gergely:** A Csemegi kódex fiatalokra vonatkozó szankciói. In: Jogelméleti Szemle, 2006/4. szám http://jesz.ajk.elte.hu/2006_4.html
- Szarka Attila:** „Változó javítóintézet – javítóintézeti változások. Reflexiók a javítóintézetből. Kriminológiai Közlemények 64. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2007.
- Volentics Anna:** Gyermekvédelem és reszocializáció. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1996.

Internetes hivatkozások

- http://hu.wikipedia.org/wiki/Carl_Rogers
- <http://jab.complex.hu/hjegy.php?docid=97900011.TVR>
- http://leanynevelo.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=46
- http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700031.TV
- http://nol.hu/belfold/magyar_helsinki_bizottsag_alkotmanyellenes_a_harom_csapas
- <http://www.168ora.hu/itthon/barandy-a-harom-csapas-onbecsapas-57264.html>;
- <http://www.aszod-afi.hu/>
- http://www.aszod-afi.hu/kezd_hun.html
- http://www.aszod-afi.hu/oktatas_kepzes.html
- <http://www.aszod-afi.hu/pdf/sargafalak.pdf>
- http://www.aszod-afi.hu/rionl/kezd_hun.html
- http://www.aszod-afi.hu/rionl/kezd_hun.html
- http://www.bpjavito.hu/hun/kezd_hun.html
- <http://www.dji.hu/>
- http://www.dji.hu/mnagyjanos_dramapedagogia.pdf
- http://www.dji.hu/roma_kulturalis_szakkor_tematikaja.pdf
- <http://www.hirextra.hu/2010/06/09/a-magyar-demokratikus-charta-felhaborodott-a-btk-ilyen-modositasan/>
- http://www.jogtar.mtaki.hu/jogszabalyok/Roma_Jogtar_Pdf/Romakat_erinto_NMrendeletek/30.1997_X.11_NMrendelet_a_javitointezetek_rendtartasarol.pdf
- <http://www.klubradio.hu/cikk.php?id=&cid=115559#c;>
- <http://www.klubradio.hu/klubmp3/klub20100917-175852.mp3>;
- <http://www.klubradio.hu/klubmp3/klub20100917-182852.mp3>
- <http://www.kozlonykiado.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK10107.pdf>

A javítóintézet feladatainak ellátását és az intézet működését meghatározó jogszabályok

1878. évi V. törvénycikk, az ún. Csemegi-kódex

1978. évi IV. tv. a Büntető Törvénykönyvről (Btk.) és módosításai

1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról: 105.§
a népjóléti miniszter 30/1997. (X. 11.) NM rendelete a javítóintézetek rendtartásáról

1991. évi LXIV. tv. A gyermeki jogokról New Yorkban, 1989. november 20-án kelt
Egyezmény

30/1997. (X. 11.) NM Rendelet a javítóintézetek rendtartásáról: 2.§ (2) bek.

1997. évi XXXI. tv. a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

5/2002. (II. 26.) ESzCsM rendelet

9/2002. (IV. 9.) IM. r. a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a
bíróóságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról

17/2003. (VI. 24.) IM. r. a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről, valamint ehhez
kapcsolódóan egyes igazságügy miniszteri rendeletek módosításáról